N. N. Tonitza

LUMINĂ ȘI CULOARE

Editura Ion Creangă

Scanned with OKEN Scanner

N.N. Tonitza

LUMINĂ ȘI CULOARE

Antologie întocmită de
NICOLAE P. TONITZA

Editura Ion Creangă — București, 1991

Scanned with OKEN Scanner

ISBN 973-25-0319-X

Scanned with OKEN Scanner

CUM A COPILĂRIT PICTORUL COPIILOR[1]

Cu firea lui duioasă, cu dragostea pentru oameni şi mai ales pentru copii, pe care o vădi omul — pictorul şi scriitorul dintr-însul — Nicolae Tonitza a evocat în cîteva articole anii copilăriei proprii, ca şi păţaniile acelora cu care a hălăduit în oraşu-i de obîrşie, Bîrladul...

Amintirile lui din copilărie nu sînt, însă, simple rememorări, ci prilejuri pentru a ridica anumite probleme de importanţă generală şi a atrage atenţia asupra unor fenomene sociale şi artistice, ce se cuveneau a fi adîncite. Tonitza a fost un gînditor şi toate pe care le-a văzu cu ochii şi le-a simţit cu inima le-a trecut prin cugetul său.

Om cu multiple însuşiri şi îndeletniciri — pictor, grafician, literat, gazetar, critic de artă şi profesor N.N. Tonitza (1886—1940) a pus suflet în toate şi s-a dovedit un gînditor plin de inimă, mereu nemulţumit şi revoltat faţă de condiţiile în care trăiau cei mulţi, şi îmbrăţişînd cu convingere ţelurile revoluţionar ale proletariatului.

Ca şi în opera de pictor şi grafician, şi în scrierile sale a pătruns faptele vieţii, pentru a pune degetul pe răni şi a căuta leacul trebuitor. Iubitorul de frumuseţe adînc umană a fost totodată un neîmpacat critic al racilelor sociale de tot felul. De pe urma cărora a avut atîtea de suferit el însuşi, ca şi cei mai mulţi din re contemporanii săi, împilaţi şi ţinuţi în beznă.

Amintirile lui sînt ale unui om trăit la oraş — la început, printre umili meseriaşi şi copii săraci — şi nu despre natură va pomeni în primul rînd şi nici despre viaţa rurală. Însuşi oraşul, în care s-a născut şi a trăit pînă la şaisprezece ani, nu apare decît puţin în amintirile sale. În schimb, evocările lui ne aduc preţioase imagini ale casei părinteşti, ale rudelor şi oamenilor din preajmă, precum şi ale tovarăşilor de joacă şi dumerire din anii luării contactului cu viaţa mai largă şi plină de contradicţii şi suferinţe.

Va picta şi scrie multe despre copii şi, uneori, în chipurile pe care le creează din linii şi culori sau cu arta scrisului se regăseşte pe el însuşi, copilul de odinioară, cu înfiorările, întrebările, suferinţele şi visurile depă-

[1] Din volumul *Petru Comarnescu, N.N. Tonitza*, Editura Tineretului, 1962.

şite, dar niciodată uitate. În toate imaginile cu copii — pictate ori scrise — este ceva dintr-însul şi de aceea imaginile acestea au atîta răsunet omenesc şi emoţionează profund. Ele sînt ecourile propriilor experienţe, deosebit de adînci şi dramatice, pentru că de mic s-a dovedit a avea o fire nespus de simţitoare şi înclinată spre meditaţie.

Oraşul în care s-a născut, la 13 aprilie 1886, era unul dintre cele mai oropsite din ţară... Aşezat între dealuri şi avînd un crîng ademenitor, Bîrladul nu impunea cu clădirile lui mărunte şi răsfirate prin curţi cu arbori şi verdeaţă multă. Natura, oricum, atrăgea mai mult decît aşezarea, străbătută de apa Bîrladului şi de un afluent al acesteia.

Oraşul s-a dezvoltat foarte puţin în vremea lui Tonitza, rămînînd mai mult un tîrg destul de întins, între dealurile verzi şi mătăsoase, cu frumosul crîng la nord. Sărăcia celor mulţi se prelungea din oraş pînă la căsuţele de pe şesurile şi colinele care-şi schimbau coloritul, de la galbenul de lut, la surul toamnei tîrzii, de la albul zăpezilor, la verdele primăverii. În oraş erau curate prăpăduri, primăverile, cînd veneau şuvoaiele, umflînd rîul şi pîrîul, fărîmînd podul de piatră şi podeţele de lemn ori revărsîndu-se în casele oamenilor...

Căsuţa în care s-a născut pictorul — strada Ştefan cel Mare numărul 341 — nu a fost nici ea cruţată de neajunsurile vremurilor de atunci, cum nici de nevoi şi sărăcie.

Tatăl pictorului se numea Neculai Toniţia. Aşa apare în «catalogul examinatoriu» al elevilor şcoalei nr.1 primare din Bîrlad, din anul şcolar 1867—1868, de unde mai aflăm că era coleg cu Alexandru Vlahuţă, amîndoi atunci în clasa I, pe cînd în clasa a II-a învăţa viitorul savant Alexandru Philippide. Numele tatălui provenea din prescurtarea numelui de Antoniţă. Astfel îl chemase pe bunicul dinspre tată, care avusese «răzăşie cu podgorii bătrîne în comuna Ciureşti, judeţul Tutova». Pesemne că răzăşia s-a fărîmat ori s-a pierdut sub povara angaralelor şi birurilor, deoarece tatăl artistului a fost nevoit să intre calfă la neguţătorul de stofe şi stăpînul unui mic atelier de croitorie, Vasiliu. Acesta, văzîndu-l destoinic pe Neculai I. Toniţia, i-a dat în căsătorie pe fiica sa, Anastasia. Pînă la plecarea peste hotare, pentru completarea studiilor, pictorul va păstra numele de Toniţia, dar după aceea îşi va scrie numele cu «tz» — adică Tonitza, spre a putea fi rostit în diferite limbi.

Cînd s-a născut pictorul, tatăl mai avea postăvăria din piaţa Sf. Ilie — pe care o conducea împreună cu socrul său — dar relativa chiverniseală nu a dăinuit multă vreme. Dificultăţile obişnuite micilor negustori, concuraţi de alţii mai mari şi nevoiţi să dea marfă pe datorie, l-au lăsat «mofluz», adică l-au dus la faliment. Cei care luaseră bunuri pe credit nu puteau sau nu voiau să plătească şi, cum numărul lor se înmulţise, falimentul a fost de neînlăturat. A căutat bătrînul să se descurce, îmbrăţişînd alte meserii sau îndeletniciri, dar greutăţile şi sărăcia s-au ţinut mereu de numeroasa familie (patru băieţi şi două fete). Dacă nu le-ar fi sărit într-ajutor un unchi

Scanned with OKEN Scanner

mai înstărit — croitorul Petru Vasiliu — copiii nu ar fi putut urma la școli și nici tînărul Neculai nu ar fi ajuns la gimnaziu și apoi la școala de belle-arte.

În amintirile scrise cu diferite prilejuri și în cele ce a comunicat prietenilor ori criticilor, care îi cereau date biografice precise, Tonitza a împărtășit multe amănunte interesante privitoare la familie ori la cei cu care avea a face în afara casei. Astfel, aflăm că, la un moment dat, tatăl ajunsese un modest vînzător de mărunțișuri, iar mai tîrziu umil funcționar. «Succesivele catastrofe materiale» — cum se exprima artistul într-un interviu — explica atmosfera apăsătoare din casa părintească și suferințele sale din copilărie. Hărțuiți de necazuri și împovărați de grija celor șase copii, dintre care Neculai era cel mai mare, părinții nu apar deloc duioși și înțelegători în evocările artistului. Ei au stat cu îndărătnicie și brutalitate în calea chemării pe care și-o descoperise viitorul pictor. Totuși, despre tatăl său, pictorul va spune tîrziu, spre sfîrșitul propriei vieți, un gînd bun, amintind o povață frumoasă a bătrînului: „Tată-meu, strănepot de vechi răzeși moldoveni, nu mi-a lăsat avere mai mare decît vorba asta: «Tot ce este agoniseală (sau răsplată) care nu-și are obîrșia în dreapta și cinstita strădanie a mîinilor ori a minții tale — e furtișag»".

Pe mamă-sa o evocă în scris prin culori mult mai întunecate decît o va picta la începutul carierii de pictor. Primind în dar de la unchiul Petru Vasiliu o cutie cu vopsele, bucuria copilului a fost fără margini, dar nu și a mamei sale. «Am început să desenez la vîrsta cînd încep să deseneze toți copiii, fără deosebire, adică la vîrsta cînd prinzi a sta «copăcel» și poți ține, în degetele micuțe și neastîmpărate, o aschie de cărbune sau un bulgăraș de cretă. Ușile, dușumelele, prostirile de pe paturi, pereții, fețele de masă au fost primele mele materiale, pe lîngă cretă și cărbune. Cea dintîi cutie de vopsele căpătată de la un unchi al meu — cu sprijinul și cu dragostea căruia am putut să-mi fac mai tîrziu studiile — am avut-o pe la vreo zece-unsprezece ani.»

Ce a pățit din pricina timpuriilor exerciții de pictor a povestit altă dată, într-o serie de articole, din care nu lipsesc ficțiunea epică: «De cînd căpătasem cutia cu vopsele, absențele (de acasă, n.a.) erau îndelungi și mai numeroase. Pentru aceasta, cînd întîrziam, bunica mă întîmpina totdeauna cu o vorbă aspră, iar mama mă lovea... Nu țipam niciodată și nu mă jeluiam cuiva. Așteptam să vină noaptea și atunci, cu capul ascuns sub pătură, plîngeam ceasuri lungi — plîns fără ușurare de copil obidit».

Redînd asemenea scene și evocînd suferințele copilăriei, pricinuite de neînțelegerea părinților, Tonitza desigur că urmărea să deschidă mintea altor părinți, care să fie mai înțelegători față de înclinațiile celor mici. Firește, nu orice copil, care colorează și desenează, poate ajunge un Tonitza, dar cîte talente și vocații nu se pierd ori nu iau altă cale din pricina neprice-

Scanned with OKEN Scanner

perii familiei? Dar chiar fără a face o profesie din artă, încă asemenea îndeletniciri îmbogățesc copilăria și maturitatea unui om.

Tonitza nu a avut parte acasă de această necesară înțelegere. Pedepsele și bătăile, îndurate cu tărie exterioară și suferință lăuntrică, erau cu atît mai nedrepte cu cît el era dornic de cunoaștere și îndrăgea școala, afirmîndu-se însă pe un făgaș mai potrivit cu sensibilitatea și înclinațiile de gînditor și artist. „Îmi era dragă școala — vreau să spun cunoașterea — dar mă înspăimîntau profesorii cu mutrele lor înfricoșătoare. Două obiecte mi-au fost de la început nesuferite: caligrafia și matematicile. Mărturisesc că nici pînă azi nu am izbutit să învăț pe de rost tabla înmulțirii și să liniez după tipic un caiet de caligrafie", zicea el în 1927, iar, cu un an mai înainte mărturisise: „Aritmetica, algebra și geometria au fost pentru mine totdeauna niște ameteli de înalte turnuri de metal luciu și rece pe trunchiu cărora n-am dovedit niciodată să mă cațăr. Lunecușul lor, pe care epiderma mea nu aderă și golul presupus, imensul gol din vîrf, îmi provocau anticipat leșinuri... Nu auzeam de acolo, de sus, decît chemarea unei ascensiuni penibile".

Fire mai complexă, cu preferințe puternic afirmate, Tonitza exagera inaptitudinile sale pentru matematici și caligrafie. Pesemne că lipsa de pedagogie a unora dintre profesori, metodele lor „înfricoșătoare", i-au creat de la început un complex de inferioritate, peste care nu a mai putut trece. În alte condiții, ar fi făcut față și la obiectele detestate, dar oricum, avînd certe înclinații spre artă și nu spre cunoașterea științifică, într-acolo trebuia îndrumat cu precădere. Dar tatăl său, dezorientat de loviturile vieții, și înăsprita sa mamă îl doreau inginer, socotind că numai astfel va fi ferit de sărăcie și nesiguranță.

Băiatul, care rămînea corigent la matematici și strălucea la literatură și desen, înfrunta cu aceeași tărie și hotărîre stăruințele tatălui, așa cum îndurase bătăile mamei. În amintirile pictorului, mult mai luminoase sînt figurile altor rude și ale unor cunoscuți, cu care își găsea afinități. Își căuta chiar în familie strămoși legați de aceleași îndeletniciri ca ale sale. Odată, pomenește de un strămoș, mai îndepărtat, care ar fi trăit în cetatea Sibiului și ar fi practicat acolo meșteșugul făuririi de cupe și amfore din argint și aur. Marele pictor se gîndea cu nostalgie la zvonurile și experiențele copilăriei pentru a-și lămuri înclinația spre culoare. Auriul cupelor și amforelor se împletește în evocările sale cu auriul firelor din care broda veșminte bunicul dinspre mamă. Deși l-a pierdut pe bunic cînd avea trei ani, pictorul și-l mai amintea, evocîndu-l astfel în 1927: «purta mustața tunsă, antireu, șapcă și brîu de mătase... Imăginea lui trăiește în mine, călăuzindu-mă în toate eforturile mele».

Un loc de duioasă amintire îl au în scrierile sale și meseriașii din micul atelier părintesc, mai ales moș Năstasă, bătrîna calfă care, împreună cu un flăcău ucenic, „făcea anterie de porunceală pentru răzeșii mai curăței din ținutul Bîrladului". Darul de portretizare al pictorului îl are și literatul, care a coexistat totdeauna în ființa lui Tonitza: „Mi-aduc aminte de moș

Scanned with OKEN Scanner

Năstasă, parcă l-aş vedea acum (1915, n.a.); sta în fundul patului grecește, ghemuit deasupra lucrului. Avea plete albe-aurii, care-i cădeau pe umeri. Sprîncenele negre ca tăciunele şi stufoase, ca o enormă pereche de musteţi, îi năpădeau întotdeauna peste ochi. Pe vîrful nasului, acoperit cu păr, o pereche de ochelari, petrecuţi cu sîrmă pe după urechi. Ochelarii aceştia aveau numai un singur ochi — pe celălalt nu l-au avut niciodată. Purta pantaloni negri, largi, cu creţi, iar drept surtuc o cataveică măslinie cu blăniţă de vulpe, pe care n-o lepăda nici vara, nici iarna. Picioarele crucişe... erau băgate în nişte colţuni groşi din lînă albă". Descrie apoi o scenă, în care copilul de odinioară se juca în preajma lui moş Năstasă, luîndu-i degetarul găurit în vîrf şi turnînd apă în el spre a stropi duşumelele. „Moş Năstasă făcea haz mare de hărnicia mea şi-i dădeau lacrimile, văzîndu-mă cu aşa apucături de gospdar. Rîdea gros şi mă alinta cu vocea lui de urs, netezindu-mi cu mîna-i osoasă pletele castanii: Are moşul făt în casă / Cu părul de mătasă / Mititel, / da hărnicel!"

Tonitza a căutat să-şi explice înclinaţia către artă a tuturor oamenilor, timpuriile experienţe artistice, care la unii devin apoi îndeletniciri pentru întreaga viaţă. Pornind de la obiectele de artă populară, de la broderii, imagini pe sticlă sau orfevărie [1], gîndul îl ducea la activitatea artistică a oamenilor primitivi, făcînd tot felul de reflecţii şi scăpărătoare asociaţii de idei. „Oare ce putere misterioasă izbuti să pironească locului, zile nesfîrşite şi penibile, pe primul desenator al grotelor?... Căci este peste cumpenele minţii să ne închipuim că omul primitiv, nevoit să vieţuiască în crăpătura unui mal de piatră şi în nehodinită hîrjoană cu fiarele, s-a dedat, hrijelind stînca, la un simplu exerciţiu amuzant şi recreativ... În imaginea pe sticlă, asupra căreia s-au aplecat în astă-seară ochii şi gîndurile mele, se iţeşte, printre pajişti de aur, o şerpuire de albastru *cu adînci* şi îndepărtate rezonanţe. E un fragment din poala unui veşmînt ale cărei cute zigzagate deşteaptă în mine amintirea freamătului aceluia, răcoros şi umed, care mă întîmpina totdeauna, cînd, acum treizeci şi ceva de ani, mă apropiam nerăbdător de malurile apei Bîrladului, unde mă aşteptau tovarăşii de aprigă hoinăreală".

În acest film al memoriei retrăite, artistul frămîntat de marea întrebare a chemării la creaţie, pe care de milenii şi milenii o ascultă omenirea, în drumu-i spre progres, ne aduce imaginea unui sculptor-copil Iuşcă, tovarăş de joacă în anii fragezi. Precum am şi semnalat, Tonitza şi-a scris crîmpeiele de amintiri, legîndu-le totdeauna de o anumită problemă, idee, întrebare, nemulţumindu-se cu simpla descriere naturalistă. Cazul acestui Iuşcă, plăsmuind din instinct figurile de lut ars, l-a iscodit după ani şi ani pe Tonitza, căci prin el punea însăşi problema pornirii, din cei mai firavi ani, către creaţia artistică. După ce descrie scăldătoarea preferată a copiilor la cotitura adîncă şi temută a apei Bîrladului — locul numit „Sălciile" — unde erau

[1] Orfevrărie — meşteşug ce constă în executarea obiectelor de artă din metale preţioase.

Scanned with OKEN Scanner

și cuptoare de cărămidărie, la care lucrau puzderie de țigani — Tonitza accentuează următoarele: „Unul dintre tovarășii mei — pe care prietenii îl porecliseră Iuşcă, fiindcă era năpraznic la mînie — ne minuna pe toți, dar mai vîrtos pe țiganii de la cărămidărie, prin bizarele lui apucături și prin îndemînarea extraordinară cu care știa să modeleze în pămînt moale chipul oricărui om, dihanie sau pasăre. Era cel mai pipernicit dintre noi, dar avea o căutătură de oțel viu și, la bătaie, o iuțeală uluitoare... Nu-i era frică de nimeni. Avea însă spaimă de apă!... Se clătea doar pe mîini și pe față, ca să se răcorească, apoi se retrăgea iarăși în umbra malului înalt, unde, grav și adîncit, ticluia fără odihnă zeci de figurine, pe care și le rînduia dinainte... Noaptea, veghea la cuptoarele cărămidăriei să și le ardă. A doua zi, îl găseam iarăși la umbra malului, contemplîndu-și pierdut statuile, care acum erau roșii ca morcovul ori sclipitoare ca smalțul de pe ulcele... Mormăia plictisit cînd vreunul din noi îi cerea chipul pentru care-i pozase. Se îngălbenea de indignare dacă-i ofereai pentru el bani sau alte bunuri — și turba de mînie dacă cineva ar fi îndrăznit să-l oprească de la actul invariabil pe care îl săvîrșea apoi, și care ni se părea tuturor ispravă de nebun. Așa chircit cum sta, întindea mîna și culegea una cîte una statuetele arse, pe care le așeza cu grijă mare între cămașă și piele. Pe urmă, se ridica în picioare, venea pînă la marginea apei și... arunca minunatele făpturi de lut în tăcerea albastră a apelor... Ce-l îndemnase, oare, pe copilul acela să modeleze chipuri de oameni, jivine și păsări?“

Aceeași întrebare și-o pune și în privința începuturilor sale de artist, neconsiderîndu-le cîtuși de puțin excepționale, cînd observase chemarea artei la atîția alți copii, printre care și ciudatul Iuşcă.

La gimnaziul din Bîrlad a găsit prețuirea profesorilor de desen. Bătrînul profesor Vasile Grasu „m-a supravegheat într-un exercițiu de începere, dîndu-mi să transcriu în culori un basorelief de ghips... Al doilea exercițiu l-am executat sub propria mea conducere, direct după natură: o hudiță încadrată de case mărunte, care se termină în fund cu o punte de lemn, ce trecea peste gîrlița tîrgului... În peisajul acesta, scăldat într-o lumină mohorîtă de toamnă umedă, fumul de la coșurile caselor izbi deosebit și cutremurător fantezia mea de copil. Bineînțeles, nu l-am putut traduce în vopsele, deși, înainte de a începe, mi se părea întreprinderea tare ușoară. A fost primul meu insucces — și prima trezire dureroasă din încîntarea pe care orice copil o pune în oricare din faptele sale“.

De altfel, de cînd căpătase cutia de vopsele, lumea îi păruse mai ademenitoare, uitînd de nemulțumirile și pedepsele părinților. Dacă lipsea de acasă și era certat, nu o făcea pentru drăcovenii, ci pentru a picta privelişti ale orașului, mai ales căsuțele acele joase, înghesuite una într-alta și acoperite cu tablă sau stuf, înfățișîndu-le sub bătaia luminii, care proiectează și mai puternic sărăcia și paragina. Mai tîrziu, a evocat în cîteva tablouri privelişti le cartierelor sărace ale Bîrladului, probabil retrăind primele percepții picturale ale adolescenței. Dar și în scris ne-a lăsat (în 1915) un emo-

Scanned with OKEN Scanner

ționant tablou al unei seri trăite ca adolescent în preajma casei părintești: „Sunetele clopotelor... fac să vibreze tot tîrgul, trecînd peste dugheana lui Berciu... Zaplazul pare din ce în ce mai negru, mai înalt. Cerul — care pînă mai adineauri fusese albastru — acum îi roș-galben — de-un roș-galben moale, catifelat, cald, ca blana de la cataveica lui moș Năstasă... Se întunecă, parcă cineva ar face din ce în ce mai mică lampa zilei. Zaplazul pare o pată neagră, uriașă, care acu se depărtează, acu se apleacă spre mine... Privesc drept în sus: printre crengile negre și nemișcate, doar steluța de dineauri strălucește mai argintie, mai aprinsă, apoi încă una, apoi multe de tot; un popor întreg de lumînărele".

Copilăria și adolescența petrecute la Bîrlad pînă la vîrsta de șaisprezece ani au cunoscut și mari bucurii, și mari tristeți, ca de altfel întreaga lui viață. Desigur că asprimea părinților se datora și traiului greu, lipsurilor și nesiguranței față de ziua de mîine. În casă nu era belșug și adeseori sărăcia își arăta colții. Copilul însă era bogat sufletește și mereu și-a îmbogățit cunoștințele și imaginația. Fire duioasă și meditativă, receptează tot ce îi scoate în cale viața. Îi este dragă cartea și, în afară de matematici și caligrafie, învățătura din clasele gimnaziale a știut să o folosească așa cum se cuvenea.

La matematici se bucura de ajutorul unui coleg, Mitică Mohor, care va ajunge arhitect. Acesta îl ajuta la examenele de corigență, iar în timpul anului la rezolvarea problemelor mai grele. Mai tîrziu, Tonitza și Mohor vor discuta probleme și mai legate de îndeletnicirile lor, problemele artei. Încurajare și înțelegere a găsit de la mai mulți profesori. În afară de Vasile Grasu, și profesorul Cîrdu, tot maestru de desen, l-a povățuit să urmeze Școala de belle-arte și în acest sens dascălul de-al doilea a vorbit cu părinții, ca și cu unchiul dinspre mamă. Lecțiile profesorului de limba română, Paul Augustin, erau prilej de încîntare pentru elevul Tonitza Neculai și i-au deschis gustul pentru literatură și teatru, ca și altor colegi.

Încă o înclinare se vădește în anii gimnaziului. Directorul Fotino, om aspru și cu mentalitate învechită, interzicea elevilor să frecventeze spectacolele trupelor de teatru. Tonitza și colegii săi au regretat adeseori că nu puteau vedea pe Aristitza Romanescu ori pe Nottara sau pe alți actori de la București și de la Iași, nevoiți să cutreiere țara în grele și umile condiții. Bîrladul nu avea o sală de teatru corespunzătoare, dar nu era ocolit de marii actori ai vremii, așa că măsura directorului era cu totul absurdă. Elevii însă găsesc o soluție. Dacă nu au voie să frecventeze spectacolele publice, fac ei teatru în felul lor, pe la prieteni și cunoștințe.

Împreună cu colegii săi, viitorul arhitect D. Mohor și viitorul pictor Petru Bulgăraș, precum și cu alții, Tonitza alcătuiește o trupă de teatru. Joacă prin casele sau curțile cunoștințelor din Bîrlad, dar, fapt interesant, dau reprezentații și prin satele din vecinătatea orașului.

După cei patru ani ai școlii primare și după cele patru clase gimnaziale, Tonitza este hotărît să renunțe la cursul superior al liceului. Vrea să urmeze

Scanned with OKEN Scanner

Școala de belle-arte din Iași. Împotrivirea părinților și situația lor precară nu i-ar fi îngăduit aceasta, dacă unchiul Petru Vasiliu nu ar fi intervenit. Îl încurajase pe calea artei de cînd îi dăruise acea cutie cu vopsele și paletă și tot el și-a luat răspunderea de a-l întreține la Iași. Nu se poate vorbi de „fuga" tînărului din casa părintească, ci de un act de curaj, acela de a-și asculta chemarea, și de fericita împrejurare că unchiul l-a ajutat și cu sfatul, și cu banul său. „M-am înscris la Școala de belle-arte împotriva voinței părinților", ne-a spus Tonitza — cu prilejul unui interviu luat în 1927 — adăugînd: „Poate că aveau dreptate, sărmanii bătrîni!" Cuvintele din urmă reflectă grelele condiții de viață ale artistului în societatea burgheză.

Așa se încheie copilăria aceluia care a fost un mare pictor al copiilor: cu un act de hotărît răspuns la chemările vocației, pe care, încă de atunci, o simțea din plin cu luciditatea și sensibilitatea sa, arta părîndu-i suprema rațiune de a fi.

PETRU COMARNESCU

Scanned with OKEN Scanner

Scrieri despre artă[1]

NOTE AUTOBIOGRAFICE

Sînt născut în oraşul Bîrlad, în anul 1886, luna aprilie, în 13. Tatăl meu era un negustor de manufactură. Bunicul, după tată, despre care nu-mi amintesc, avea răzăşie cu podgorii bătrîne, în comuna Ciureşti, din judeţul Tutova. Îmi aduc tare bine aminte însă de bunicul după mamă. Purta mustaţa tunsă, antireu, şapcă şi brîu de mătase şi avea o îndeletnicire care pe mine mă fermeca nespus; o îndeletnicire dispărută astăzi. Bunicul era, anume, meşter de veşminte de mare sărbătoare, odăjdii rare, cum nu se mai îmbracă în zilele noastre şi pe care le broda, cu mîna lui, în desenuri bătrîneşti ample şi severe, slujindu-se pentru aceasta de fire de mătase colorate, de fire de aur şi de argint. Am necontenit regretul că n-am cunoscut mai de aproape pe bătrînul acesta şi mai îndelungă vreme. Cînd a murit el, eu n-aveam încă împliniţi trei ani.

Şi totuşi imaginea lui trăieşte în mine, călăuzindu-mă în toate eforturile mele.

CUM AM ÎNCEPUT SĂ PICTEZ

Am început să desenez la vîrsta cînd încep să deseneze toţi copiii, fără deosebire, adică la vîrsta cînd prinzi a sta „copăcel" şi poţi ţine, în degetele micuţe şi neastîmpărate, o aşchie de cărbune sau un bulgăraş de cretă. Uşile, duşumelele, prostirile de pe paturi, pereţii, feţele de masă au fost primele mele materiale, pe lîngă cretă şi cărbune.

Cea dintîi cutie cu vopsele, căpătată de la un unchi al meu — cu sprijinul şi cu dragostea căruia am putut să-mi fac mai tîrziu studiile — am avut-o pe la vreo zece-unsprezece ani, iar cel dintîi profesor al meu de pic-

[1] N.N. Tonitza, *Scrieri despre artă*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

tură a fost bătrînul maestru de desen de la liceul „Codreanu" din Bîrlad, anume Vasile Grassu, care m-a supravegheat într-un exercițiu de începere, dîndu-mi să transcriu în culori un basorelief, de ghips, reprezentînd, firește, pe împăratul Traian. Al doilea exercițiu l-am executat sub propria mea conducere, direct după natură: o hudiță, încadrată de case mărunte, care se termina în fund cu o punte de lemn ce trecea peste gîrlița tîrgului, numită, nu știu pentru ce, Cacaina. În peisajul acesta, scăldat într-o lumină mohorîtă de toamnă umedă, fumul de la coșurile caselor, ce se tîra greoi, ca șarpele, izbi deosebit de cutremurător fantezia mea de copil. Bineînțeles, nu l-am putut traduce în vopsele, deși, înainte de a începe, mi se părea întreprinderea tare ușoară. A fost primul meu insucces — și prima mea trezire dureroasă din încîntarea pe care orice copil o pune în oricare din faptele sale.

Îmi era dragă școala — vreau să spun cunoașterea — dar, mă înspăimîntau profesorii cu mutrele lor înfricoșate.

Două obiecte mi-au fost, de la început, nesuferite: caligrafia și matematicile...

DEBUTUL

Am debutat ca... actor. Aveam teatrul meu propriu, în pivnița casei și realizam rețete apreciabile: opt nuci și patrusprezece nasturi, pe care-i împărțeam, după spectacol trupei, păstrînd pentru mine, firește, cele mai mari nuci și nasturi de sidef.

Puțin mai tîrziu am avut o trupă ambulantă și cu prilejul acesta nevoit am fost să debutez ca pictor. Zugrăveam, pe fundalurile de zid ale maidanelor, unde ne instalam, tot ceea ce imaginația mea de regizor socotea pe atunci absolut indispensabil pentru succesul reprezentației și renumele direcțiunii: păduri care semănau a perii de ghete și perspective de străzi urcînd toate la deal, pe lîngă care actorii mei păreau toți uriași, ceea ce impresiona adînc pe Onor P.T. Știam pe atunci, de la profesorul nostru de gimnastică, că acest „Onor P.T. Public" înseamnă Onoare pentru Tine Public — c-ai venit să ne admiri...

Dar adevăratul meu debut în pictură a fost cam pe la anul 1900, cînd am primit, de la o cucoană bătrînă, comanda să-i fac un portret în „oloi". Doamna îmi făgăduise patru lei pentru această operă — și libertatea să-i ciupesc, la discreție, din „agudele" grădinii, tot timpul cît voi lucra. Am reușit, firește, să zugrăvesc o cucoană bătrînă, ceea ce de altminteri nu era greu: toate cucoanele bătrîne seamănă între ele. Dar clienta mea a fost nemulțumită și m-a pus să-i corijez tabloul, după indicații tare imperative: nasul mai subțire, ochii mai mari, gura mai mică, gîtul mai gras, cerceii mai lucioși — pînă cînd m-am trezit că pictasem o fetiță de unsprezece ani.

Scanned with OKEN Scanner

Fetiță citind

Cucoana a fost încîntată (avea peste 65 ani) și m-a achitat foarte culant cu patru piese de argint, noi și strălucitoare. Numai cînd am ajuns cu ei la bragagiul meu, am aflat că erau false. Atunci mi-am dat seama că sînt riscuri mari în cariera de pictor... Ceea ce am putut, cu prisosință, verifica și mai tîrziu...

Scanned with OKEN Scanner

CUM REALIZEZ UN TABLOU

Foarte calm, dacă lucrez din suvenir[1]. Natura îmi dă, în schimb, nervozităţi şi migrene — chiar dacă am în faţa mea numai un cartof inofensiv sau un simplu peisaj. Prea multele detalii mă confundă şi mă dor. Poate pentru că nu mă simt destul de tare să lupt cu ele şi să le dovedesc. Cu toate acestea, majoritatea tablourilor mele executate pe de rost au la bază un studiu preliminar după viu — pe care, de obicei, îl distrug. În orice împrejurare, pornesc însă numai de la culoare.

Cum aş vrea să pictez?

Într-un atelier mare, cu lumină calmă — şi fără grijă.

Ce nu am scris încă despre Luchian?

Că m-aş bucura tare mult să-l întrec.

CÎND E GATA UN TABLOU

Tabloul odată terminat, mă interesează foarte puţin. Uneori nu mă mai interesează deloc. Las altora grija aceasta. Simt că e gata în clipa cînd nu mă pricep ce să-i mai adaug sau ce să mai omit. Atunci înseamnă că unda emotivă, care m-a susţinut în lucru, a încetat. Şi e inutil să continui fără tovărăşia ei. Să nu-ţi închipui însă că lucrez numai sub focul „inspiraţiei". Ştiu din experienţă că inspiraţia vine lucrînd. Lucrez zilnic de dimineaţă şi pînă seara tîrziu, din simplă disciplină — aşa cum face orice pianist sau violonist. Uneltele noastre vii, ale pictorilor — mîna şi ochiul — nu se cuvine să trîndăvească. Ele trebuie supuse neîncetat la exerciţiul pe care Delacroix l-a numit foarte exact al „corespondenţei". Mîna noastră trebuie să fie oricînd în stare să execute, fără nici o alterare, poruncile ochiului şi ale creierului nostru, altminteri sîntem pierduţi pentru Artă.

CE AŞ DORI SĂ PICTEZ

Tot ce este în adevăr picturabil. Fiindcă nu tot ce este frumos şi te impresionează poate fi zugrăvit. Mai ales nu tot ce este „poetic" se cuvine să fie interpretat cu ajutorul culorilor ...Sînt incompatibilităţi cvasiorganice între anumite aspecte din natură şi materialele de care dispune o artă — pe care publicul şi critica nu le-a adîncit încă. De aici, atîtea ilariante neînţelegeri şi atîtea dureroase gafe...

---

[1] Amintire.

Scanned with OKEN Scanner

CREZUL ARTISTIC

Crezul meu actual este culoarea. Dar nu culoarea clișeu — dacă putem spune astfel — ci culoarea mijloc variat de expresie a diverselor sentimente...

Tabloul meu va fi izbutit sau nu, pentru sufletul meu, dacă voi izbuti sau nu să stabilesc, fără nici un pic de alterare, acel acord trezit în mine (de) sentimentul prim, ce m-a îndemnat la lucru.

Cred că pictorul trebuie să pornească de la acordul cromatic. Sau să plece de unde o pofti — dar să ajungă tot aici. Pictura este în primă și ultimă analiză: culoare...

AMINTIRI DIN TINEREȚE

Nu mai umblasem prin ținutul Neamțului de vreo treizeci de ani. Eram flăcău pe atunci, subțire ca o lăcustă, neostenit și impetuos ca torentul.

Multe nebunii am mai săvîrșit în epoca aceea de dezmăț și hoinăreală — dar, tocmai pentru asta, multe lucruri frumoase am văzut; nenumărate din tainele firii și ale oamenilor am înțeles și pătruns.

Intrat adînc în sufletul Naturii, mi-am dat seama că tot ce învățasem, pînă atunci, în școala primară și la liceu, nu însemna decît memorizare tîmpă și pospai. De atîta botanică, nu mai vedeam nimic din maiestatea bradului, iar fagul vînjos și comunicativ nu-mi șoptea, la ureche, nici o taină...

Primele noțiuni serioase de meteorologie a trebuit să le învăț de la orătănii, lipitori și paianjeni...

Dar descoperirea cea mai de seamă, pe care am făcut-o în acele vijelioase explorări ale adolescenței, a fost aflarea sufletului românesc.

Sufletul acesta (pe care școala mi l-a ținut ascuns), l-am dibuit nu atît în vorba și cîntecul țăranului nostru, cît în felul lui de a se împodobi.

De a împodobi tot ce cade direct sub ochiul și sub pipăitul lui.

Am fost cu atît mai puternic impresionat de frumusețea expresivă a costumului, mobilierului și uneltei țăranului nostru, de prin acele locuri de munte, cu cît soseam dintr-un tîrg al Moldovei de jos...

În schimb acolo sus, unde mai sălășluiesc încă urmașii străjerilor lui Ștefan cel Mare, ce splendidă înfrățire între decorul înconjurător, portul omului și încrestăturile de pe fluier!

Îmi aduc și acum aminte, cu intensă voluptate, de prima găzduire în gospodăria unui țăran de pe Bistrița.

Am bătut la poarta omului la miez de noapte. Gospodina m-a ospătat. Apoi — cum eram tare trudit — m-au dus în „odaia mare" și m-au culcat, ca pe un plod de-al lor. Am adormit, numaidecît, piatră.

Scanned with OKEN Scanner

Portret de fetiță

Cînd m-am trezit, nu se crăpase încă bine de ziuă... Dintru întîi nu-mi dădui seama unde mă aflu... Parc-aș fi fost în vis... Însă, pe măsură ce pătrundea în odaie albastrul liliachiu al zorilor, ochii mi se dezbrobodira și aducerile aminte prinseră a se rîndui limpede;

Scanned with OKEN Scanner

Evadasem, în zori de zi, de la hotelul luxos din Dorna... (unde mă exasperau curăţenia şi ordinea inexpresivă), luînd-o razna prin inima codrilor... în căutarea „Toancelor" lui N. Gane. Cum habar n-aveam de drumuri, de poteci şi de pripoare — am rătăcit. M-a apucat noaptea în desişul pădurii. De frica întunericului şi a jivinilor, am răzbit înainte, doar voi da de o casă de om. Cîte am tras în noaptea aceea — şi la morţi oi spune. Într-un tîrziu, aud şoaptă de apă şi zăresc o luminiţă. Bîjbîind prin beznă, ajung la căsuţa unde mă găseam acum. Rupt, zgîriat, flămînd ca un cîine — şi cu groaza morţii încă în mine, am bătut la poartă. Numaidecînd am auzit glas tînăr, de femeie. S-a apropiat purtînd în mînă un ciot de scorbură fosforescent. Lumina aceasta argintie şi ireală i se reflectă sub bărbie, sub nări şi sub orbite, în chip fascinant. (Numai în pînzele lui Correggio am mai revăzut, de atunci, efectul acesta straniu şi divin.) Mi-a urat bun sosit, m-a luat de mînă (fără să mă-ntrebe cine sînt, de unde viu şi ce vreau) şi m-a dus la „românul ei", în casă.

Nimerisem în casa unui umil pădurar...

Dar ce om şi ce casă!

La lumina plăpîndă a opaiţului, silueta omului, a femeii lui şi decorul interiorului mi s-au înfăţişat frumoase peste fire. Peste tot şi toate domina, franc şi odihnitor, albul. Ieşit din groaza şi întunericul pădurii, albul acesta m-a mîngîiat pe suflet şi m-a liniştit — ca o vorbă iubitoare de mamă. M-a impresionat, îndeosebi, îmbrăcămintea acestor oameni. De la opinca din picior a femeii şi pînă la năframa de pe cap; de la iţarii bărbatului şi pînă la pălăria lui cu borurile largi ca o streaşină de schit, totul se înfrăţea armonic cu ce văzusem eu pînă atunci în peisajul, aşa de caracteristic românesc, al acelui ţinut. Am avut atunci intuiţia că îmbrăcămintea unui om trebuie să fie determinată de flora, fauna şi clima în care s-a născut şi vieţuieşte... Şi meditam: un lapon azvîrlit în tropice ar lepăda de pe el cămaşa de focă şi blana de urs alb, iar o duduie elegantă, silită să-şi ducă viaţa pe vîrfuri de munte, ar detesta pantofii cu tocuri Louis XV şi ar simţi necesitatea să-i înlocuiască, cu opincuţe, iar fusta la modă ar schimba-o cu fota ţărancei. Aceste rudimentare şi banale „meditaţii" ale mele, de acum treizeci şi ceva de ani, m-au obsedat încă multă vreme şi m-au ajutat să rezolv una din problemele delicate ale meşteşugului pictoricesc. Anume: să plasez personajele tablourilor mele în cea mai adevărată ambianţă...

Scanned with OKEN Scanner

Arta și lumea[1]

(fragmente)

În fața unei opere de artă, întreabă-te mai întîi: Ce anume coardă din sufletul artistului vibrează aici? și apoi: Cum vibrează ea și cît de intens?

Un artist care n-are momente de o sfîșietoare descurajare, artistul care nu trece prin timpuri cînd se crede un „*nechemat*“... nu e un adevărat artist.

A crea? A lua din lumea ce ne înconjoară, din lumea materială sau din lumea morală, elemente disparate și a le sistematiza, apoi a le lega la un loc, făcînd un ce întreg și logic.

Dacă aces lucru nu e scăldat în acel duh de viață, rupt din însuși sufletul artistului, „*creația*“ nu e operă de artă. Duhul acesta de viață — diferă de la artist la artist — e ceva care nu se poate defini, nici pune la cîntar.

Artistul este o mare și nedezlegată taină a lumii în care huzurim vremelnic...

Uneori, se confundă „talentul“ cu abilitatea manuală, ceea ce este cu totul altceva. De multe ori un june prea abil, poate să fie tocmai contrariul de ceea ce noi numim un talent.

Talentul este o calitate mult mai adîncă și care se dezvoltă pe-ndelete și, adeseori, penibil.

Un abil poate mai mult decît simte.

Un talent simte mai mult decît poate exprima.

Abilul este, oricînd, foarte încîntat de ceea ce face.

---

[1] Din N.N. Tonitza, *Note despre pictură*, Casa Școalelor, 1947.

Scanned with OKEN Scanner

Cafeneaua mică (Han la Mangalia)

Un talent este veşnic nemulţumit de ceea ce face, şi de aceea năzuieşte să se exprime din ce în ce mai vecin cu sufletul lui. Nu se poate spune că în artă nu se cere abilitate. Adică, uşurinţa de a te exprima, posedarea meşteşugului.

Scanned with OKEN Scanner

Pe talent îl recunoşti, în primul rînd, după febra lui de muncă, după dragostea lui pentru meserie.

Se trezeşte din somn cu gîndul la această meserie a lui; se culcă gîndind la ea; lecturile ca şi visurile lui se învîrt tot în jurul ei. Nimic şi nimeni nu-l poate smulge din această obsesie: *perfecţionarea propriilor mijloace de exprimare.*

Vechii sculptori greci, au fost, în adevăr, mari artişti, artişti în cel mai înalt înţeles al cuvîntului. Pe lîngă virtuozitatea lor tehnică, simţul lor de armonie şi proporţie, neîntrecuta lor seninătate, îi mai admir pentru sinceritatea şi bunul lor simţ.

Înţeleg prin artist sincer: artistul care se manifestă împins de o nevoie sufletească, artistul care, lucrînd, se spovăduieşte şi al cărui ideal e de a-şi vedea lucrarea lui în perfectă armonie cu sufletul din care ia naştere.

Sculptura vechilor greci e expresiunea cea mai perfectă a sufletului lor!

Dacă astăzi s-ar mai face o „Venera de Millo", n-aş fi deloc mulţumit; noi, astăzi, orişicît ne-am forţa, nu mai putem face aşa ceva, fiindcă nu sîntem aşa cum au fost vechii sculptori greci!

Principiul fundamental al artei lor îl putem doară lua ca lozincă: per-

Curtea lui Delureanu

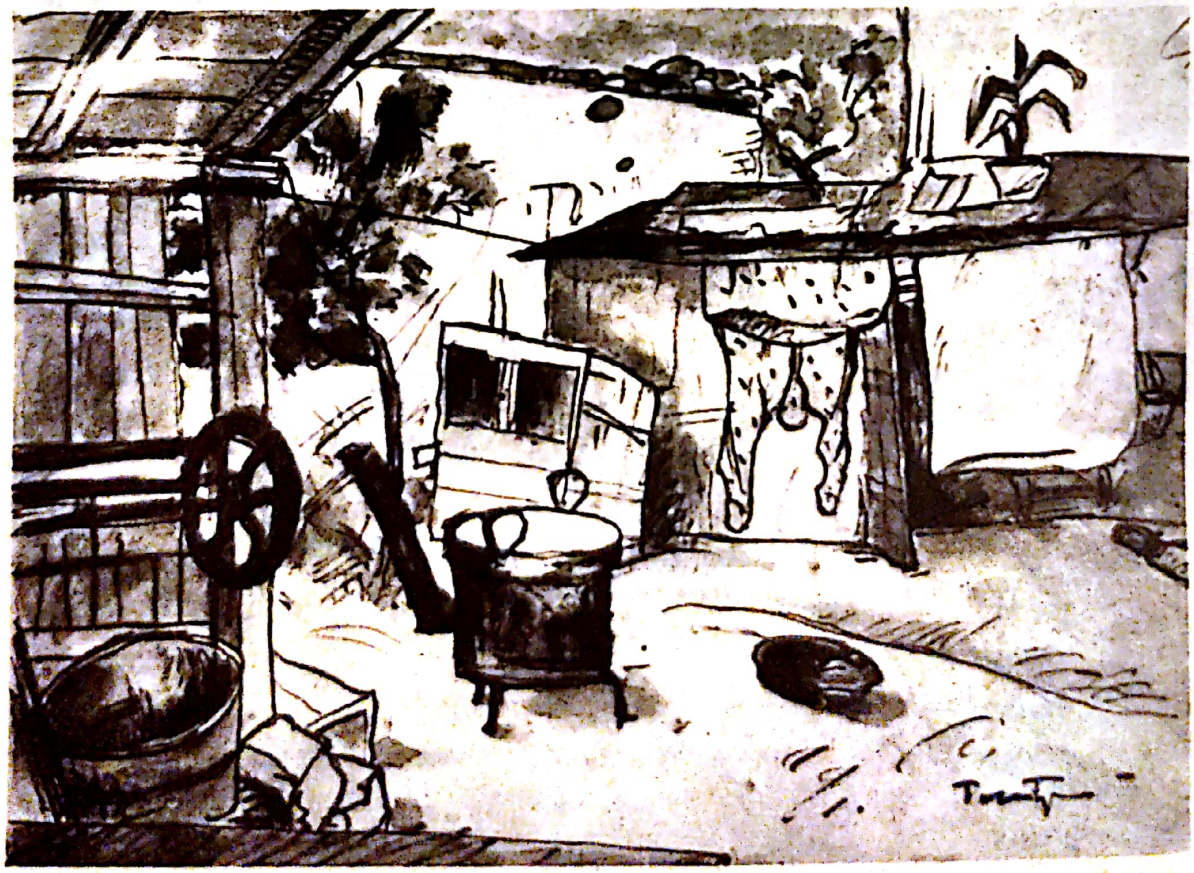

Curte la Mangalia

fectă armonie între lucrare şi între sufletul din care aceasta ia naştere. Într-un cuvînt, ei au fost *martorii contemplativi ai timpului lor.*

David şi toţi şcolarii lui au fost nişte servili imitatori ai grecilor şi ai romanilor. David a voit să reacţioneze contra artei galante, lansînd stilul acela enorm de sever. Mişcarea lui s-a impus, a făcut şcoală, însă arta lui e moartă astăzi... iar grecii şi romanii trăiesc!...

Un tînăr prinţ veni odată la un celebru portretist german, rugîndu-l să-i zugrăvească chipul de o dumnezeiască frumuseţe a logodnicei. Portretul terminat nu plăcu tînărului prinţ: era departe de a fi asemănător. Păstră însă lucrarea, căci avea mare respect pentru artist.

Un an după căsătoria prinţului cu frumoasa prinţesă, pictorul fu chemat la castel:

— Zi cu zi, văd că portretul nevestei mele seamnă mai mult. Nu pricep de ce!

— Prinţe, răspunse pictorul, în timpul logodnei, pe Alteţa Voastră o pasiona gîtul, nasul, braţele şi ochii frumoasei prinţese. Pe mine însă numai sufletul ei mă interesa, suflet pe care, Alteţa Voastră era departe de a-l cunoaşte. Mi-aţi spus atunci, cînd am gătit lucrarea: „Logodnica mea nu seamănă". Acum, aţi învăţat a cunoaşte ceea ce nu cunoşteaţi atunci, de aceea îmi ziceţi astăzi: „Portretul seamănă, zi cu zi, mai mult".

Scanned with OKEN Scanner

Despre paletă[1]

Paleta, cu vopselele de pe ea, ar trebui să fie pentru pictor ceea ce pentru un muzician e orchestra cu diversele ei instrumente muzicale.

Cum din punerea în mişcare a tuturor acestor instrumente, muzicianul poate să scoată un ansamblu de armonie fonică, tot astfel pictorul — din combinaţiile culorilor sale de pe paletă — trebuie să capete un ansamblu de armonie cromatică.

Aşa precum fiecare instrument muzical trebuie să-şi păstreze, în ansamblul cromatic, caracterul lui original.

Şeful de orchestră care va gîndi să scoată din instrumentele de metal sunete de instrumente de coardă, sau din cele de coardă, sunete de instrumente de vînt, vă asigur că şeful acela e lipsit de simţul meseriei sale.

Pentru pictor, *paleta* este un instrument prin intermediul căruia sufletul lui caută să se exprime plastic; tot astfel cum, pentru un cîntăreţ, *vioara* este instrumentul prin intermediul căruia sufletul lui se exprimă muzical.

Am făcut înadins această alăturare — pentru ca singura artă cu care pictura se înfrăţeşte mai adînc rămîne tot muzica.

Deci, ceea ce sînt strunele viorii pentru un cîntăreţ, — pentru un pictor sînt culorile paletei lui.

Albul (care nu e o culoare, ci un mijlocitor) ar echivala cu degetele violonistului.

Cum fiecare strună a viorii poate fi, singură, sursa unor infinite note muzicale, tot astfel, o singură culoare de pe paleta noastră poate fi izvorul unor infinite *nuanţe* cromatice.

Degetele — lunecînd pe o strună — nasc o „scară" muzicală. Albul — strecurat într-o culoare — naşte o scară cromatică. (Desenul, în afară de interesul lui pur constructiv, este o scară melodică de negru şi alb; „sanguina", o scară melodică de alb şi roşu).

Nesfîrşite şi înalt delicate sînt armoniile ce se pot scoate numai din cele patru strune ale viorii — cum nesfîrşit de bogate şi miraculos de fine

[1] Titlu dat de redacţie, text din volumul citat.

Scanned with OKEN Scanner

Stradă din Mangalia

sînt armoniile ce se pot stabili cu cele trei culori elementare ale paletei noastre: *roşul, galbenul* şi *albastrul.*

Sinteză a spectrului solar, roşul, galbenul şi albastrul păstrează în sîmbure suma tuturor „combinaţiilor" cîte s-au etalat pînă acum pe paleta picto-

Scanned with OKEN Scanner

rilor şi cîte vor mai fi, de acum înainte, puse în circulaţie de neodihnit — iscoditoarea rîvnă a chimiştilor.

Nu atît din necesităţi de ordin artistic, cît mai mult din necesităţi de economie, de timp şi de rapiditate, pictorii (decoratorii mai întîi, pe urmă — poate prin contagiune — pictorii de şevalet) s-au crezut obligaţi să-şi încarce paleta cu o sumedenie de culori suplimentare.

Consecinţa acestui abuz neinteligent s-a înregistrat mai curînd decît se bănuia: Arta *acordurilor cromatice* (care culminase în paleta maeştrilor veneţieni şi olandezi) a fost înăbuşită de stridenţa *polichromiei:* subtila şi divina muzică de cameră a „quartetului", înlocuită prin vulgara fanfară militară.

Aşadar: o prăbuşire a *colorismului?*

Nu! Arta coloristului de rasă nu stă în marea varietate de culori pe care le aşterne pe pînză, ci în *muzicalitatea cromatică* ce ştie s-o stabilească pe panoul lui, cu ajutorul unui *minimum* de substanţe colorate.

El Greco îşi organiza simfoniile cromatice ale pînzelor lui întrebuinţînd doar un pic de negru, un pic de albastru, un pic de *rouge* şi un galben de pămînt oarecare.

Paleta lui *Tiziano* n-a cunoscut niciodată mai mult de 4—5 culori.

Rembrandt avea în oroare paleta prea încărcată (complicată).

Azi, se ştie precis că un colorist înnăscut fuge prin instinct (chiar de la începutul carierei lui) de o paletă din cale afară de complicată, cu nuanţe *gata fabricate.*

Nu se reped la ea decît numai cei predestinaţi să rămînă întreaga lor viaţă incapabili de a crea — cu mijloace puţine — lucruri mari.

De altminteri, e şi natural să fie aşa: artistul adevărat simte o voluptate dumnezeiască în *lupta* cu materialul prin care trebuie să se exprime. El vrea să cunoască intim defectele, calităţile şi forţa de rezistenţă a materialului inert.

Să-l dompteze[1] şi să triumfe asupra lui; să nu se lase furat de el, ci să-l *domine conştient;* să-i insufle viaţă.

Precum violonistul, care vrea să pătrundă şi să posede fără greş tainele viorii lui, va porni la lucru începînd *mai întîi* prin exerciţiul acordării instrumentului său — tot astfel pictorul, care vrea să pătrundă şi să stăpînească temeinic tainele paletei, va trebui să pornească la lucru, printr-un exerciţiu asemănător şi pe care-l vom boteza, cu acelaşi nume: *acordarea paletei.*

Dacă bunăoară unui violonist i-ar trece prin minte să schimbe *ordinea stabilită* a strunelor viorii lui, sau dacă numai s-ar încumeta să schimbe *raporturile* de vibraţii dintre strune — vă asigur că violonistul acela va suferi cumplit de pe urma acestor „invenţiuni" şi-şi va rata cariera de cîntăreţ.

La fel s-ar întîmpla şi cu pictorul care, neţinînd seama de poveţele şi

---

[1] Dompter — a îmblînzi, a stăpîni (lb. fr.).

Scanned with OKEN Scanner

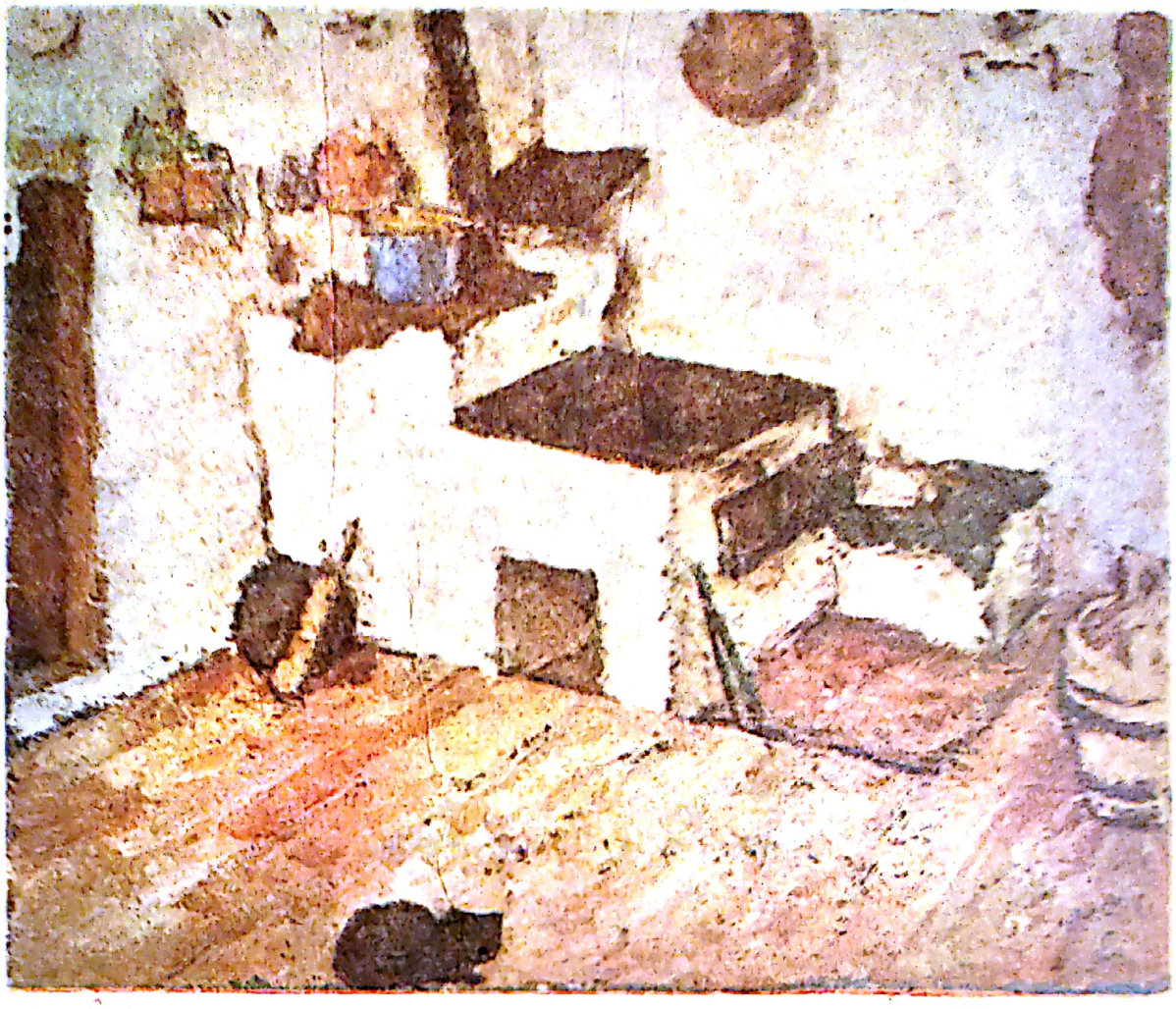

Interior din mahalaua Tunari

experienţele marilor coloriști care l-au precedat, va începe să schimbe ordinea stabilită a paletei.

Pe ce se bazează ordinea paletei?

Pe logica meseriei pictoriceşti.

Pe ce se întemeiază „acordarea" paletei?

Pe *sensibilitatea retinei* noastre.

S-a constatat, de pildă, că, în munca paletei, culoarea care se cheltuieşte mai mult şi de care avem nevoie la fiecare clipă e *albul.*

Deci trebuie aşezat astfel pe paletă, ca să-l avem oricînd şi imediat la îndemînă. Cum albul pe de altă parte, intră în combinaţia tuturor culorilor, locul lui e limpede hotărît: *mijlocul paletei,* între toate celelalte culori.

S-a băgat de seamă pe urmă că „jaunurile"[1] sînt, după alb, — culorile de care avem mai multă nevoie în timpul lucrului. Şi s-au aşezat spre dreapta paletei, fiindcă dreapta paletei este mai comodă, pentru pensulă, decît stînga.

---

[1] Jaune — galben (lb. fr.)

Scanned with OKEN Scanner

S-au aşezat apoi în stînga paletei, culorile de care, aproximativ, ne folosim mai rar: roşurile, albastrurile şi negrul.

S-au gradat, în sfîrşit, aceste culori şi s-au învecinat după puterea lor de lumină şi după treapta lor de simpatie, astfel ca albul să rămînă un centru de lumină, spre dreapta şi spre stînga căruia, prin celelalte vopsele, lumina să cadă către extremităţile paletei.

Astfel, s-a ajuns la organizarea unei palete, care, indiferent de numărul culorilor ce conţine, stă în general pe această bază:

dreapta: galbenurile şi verzurile;

centru: albul;

stînga: roşurile, roujurile, albastrurile şi negrul.

Logica meseriei ar spune că verzurile s-ar găsi mai la locul lor în stînga paletei, adică lîngă albastruri, cu care ar avea o mai mare înrudire (verdele fiind un rezultat al albastrului + galben, albastrul domină), dar sensibilitatea retinei ne îndeamnă să punem verdele în dreapta, lîngă galbenuri (cu care, de altminteri, se înfrăţeşte), fiindcă acordul dintre verzui şi galbenuri este infinit mai cald şi mai armonic decît acordul dintre albastruri şi verzuri.

(...)

Acoperişuri de case la malul mării

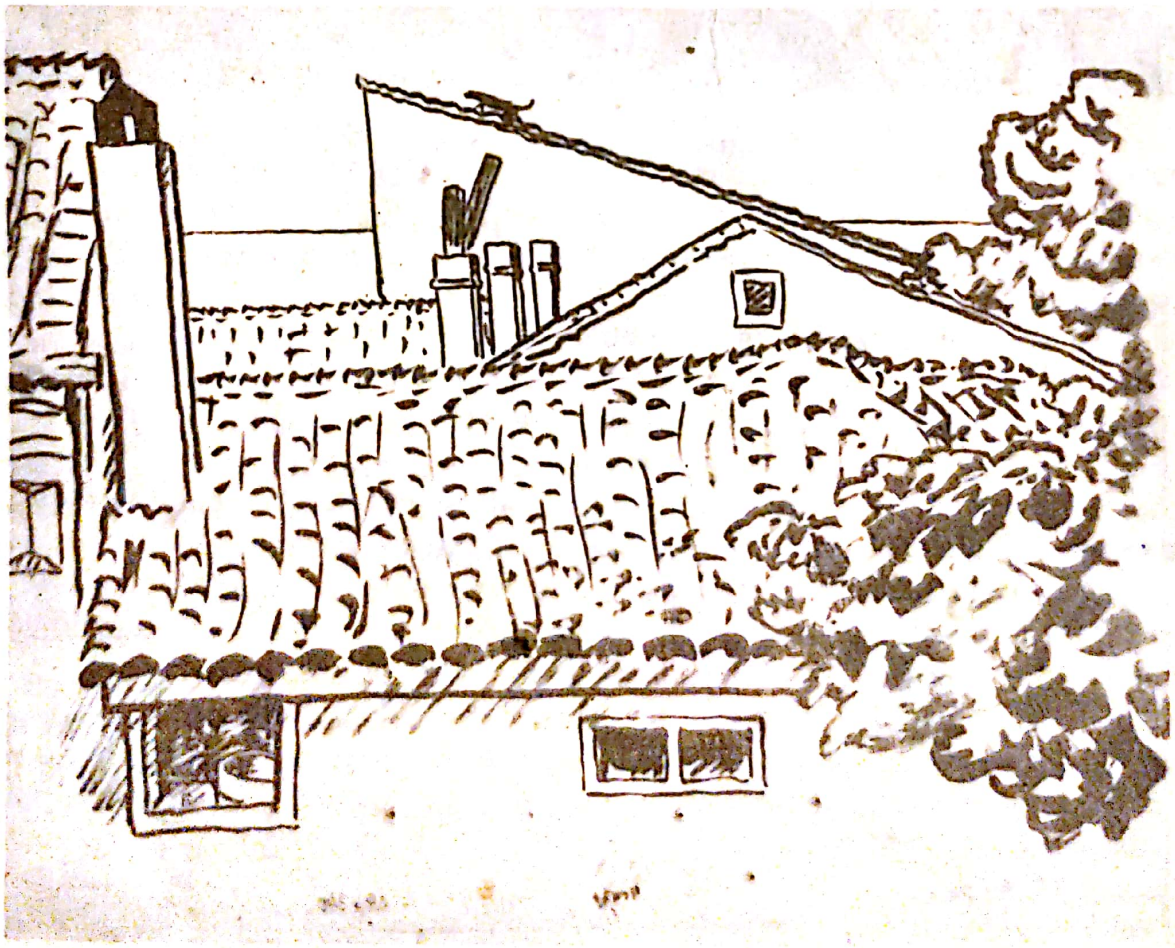

Scanned with OKEN Scanner

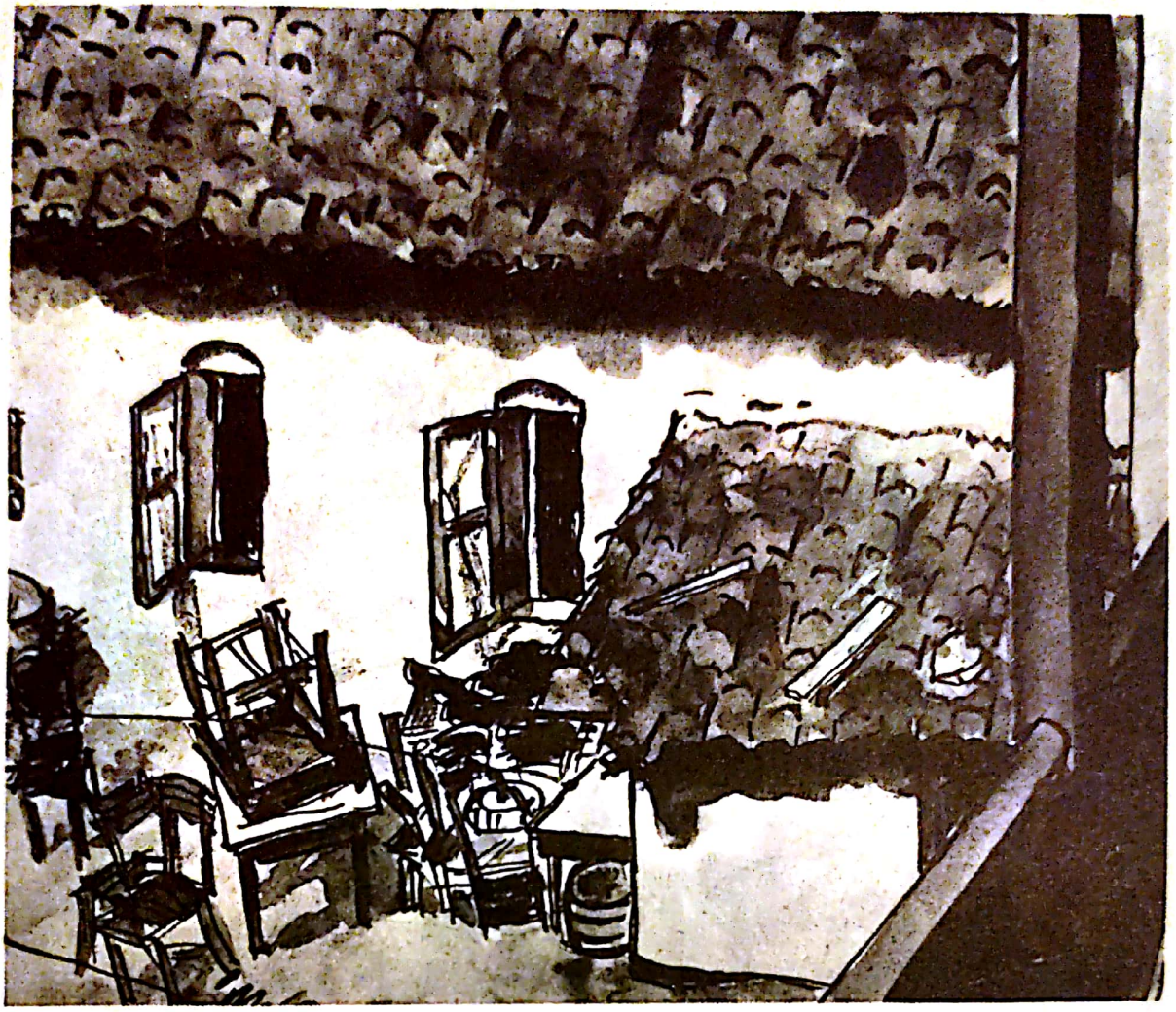

Curtea cofetăriei din Mangalia

Negrul este una din cele mai solide culori și, în același timp, una din cele mai prețioase, pentru calitățile de „griuri" infinite pe care ni le procură.

L-am omis înadins, fiindcă negrul (ca și albul) nu poate fi niciodată întrebuințat *curat* și direct, ci numai în combinații, urmărind scări de griuri. Cum aceste griuri se pot căpăta (de la cele mai profunde și calde, pînă la cele mai luminoase și reci), prin diverse și multiple amestecuri de albastruri, roujuri, galbenuri și verzuri, este mult mai folositor să-l scoatem acum de pe paletă, ca să putem *crea singuri* cît mai variate și mai subtile griuri dintr-o paletă de pe care negrul este cu desăvîrșire exclus. E un exercițiu, de pe urma căruia vom beneficia mult mai tîrziu și cu prisosință.

Despre paletă sînt încă multe de vorbit.

Deocamdată, cîteva sfaturi practice, absolut indispensabile:

1 Nu puneți pe paletă decît culori de *aceeași marcă* (și pe cît vă îngăduie controlul) și de aceeași vîrstă.

2 Nu vă așezați niciodată la lucru, înainte de a face, cum spun pictorii, „toaleta" paletei. Toaleta paletei constă în aceasta: frecați fiecare grămă-

Scanned with OKEN Scanner

Vedere din București, iarna

joară de culoare cu cuțitul, mai întîi ca să o împrospătați (operația aceasta e bine de făcut chiar și atunci cînd scoateți culoarea nouă din tub) — și apoi, ca să v-o potriviți (adăugîndu-i cîteva picături de ulei) atît de moale, cît credeți că e necesar pentru lucrul d-stră. Căutați cu acest prilej ca toate grămăjoarele de culori, să fie egal de frecate și egal de moi.

Scanned with OKEN Scanner

Pe timpul zilelor de arşiţă, frecaţi-vă culorile cu ulei crud (ca să nu se usuce prea repede pînă a doua zi).

Iarna, însă, ori în zilele umede, frecaţi-le cu ulei fiert.

3 Seara, cînd vă lăsaţi lucrul, aveţi grijă iarăşi de paletă: curăţaţi-o bine cu puţin petrol, mai frecaţi o dată culorile (ca să nu facă coajă pînă la a doua şedinţă) şi lustruiţi lemnul paletei cu o cîrpă muiată în untdelemn sau chiar ulei crud.

4 Tot seara, faceţi şi controlul tuburilor: nici un tub să nu rămînă, peste noapte, neînşurubat perfect şi ne „călcat"; zincul[1] gol de culoare îl presaţi

Flori

[1] Zincul, în sensul de tub.

Scanned with OKEN Scanner

cu un băţ (poate fi chiar lemnul rotund al pensonului) mînînd resturile de culoare către capul tubului. Apoi *răsuciţi-l* solid, astfel ca niciun pic de aer să nu poată pătrunde în materialul respectiv.

5 Cînd credeţi că veţi face o pauză de mai multe zile sau mai multe săptămîni, curăţaţi bine paleta şi puneţi-o la presă. De asemenea — separat

Portret de fetiţă

Cap de copil

— şi cutia de vopsele. Tuburile de culoare păstraţi-le undeva la întuneric, bine înşurubate şi bine „călcate".

Ordinea şi curăţenia paletei unui pictor e oglinda disciplinei lui interioare şi a dragostei lui curate pentru meseria pe care şi-a ales-o.

*

O altă înfăţişare a naturii, care tentează paletele rafinate, e aceea a peisajului surprins în zilele cînd soarele stă ascuns după perdeaua unui strat de nori; cînd toată atmosfera e gri, cînd alburile, verzurile deschise, jaunurile sau rozurile ne apar cu totul transfigurate: subtile şi înnobilate; o simfonie cu triste şi profunde armonii în surdină.

Scanned with OKEN Scanner

În genere, feriți-vă, pe cît vă e cu putință, de tot ce vă apare prea brutal. Brutalitatea nu stă în firea românului. Umblînd voit după ea, înseamnă că vă falsificați cu bună știință și sufletul și retina, ceea ce echivalează cu renunțarea la Artă; Arta presupunînd, din capul locului, desăvîrșită sinceritate; o spovedanie curată față de tine însuți.

Dacă aveți convingerea și credința că vă curge în vine sînge românesc, păstrați-vă români, în toate manifestările vieții, dar mai vîrtos în Artă. Calitățile esențiale ale sufletului românesc (așa cum apare el de veacuri în arta și poezia noastră populară) sînt: *măsura* și *echilibrul, dragostea de pitoresc* și mai presus de toate, *lirismul.*

Cu aceste calități înalte ne-am deosebit și ne vom deosebi de *toate celelalte noroade* ale pămîntului.

Scanned with OKEN Scanner

Povestiri[1]

ALBA ȘTRENGĂRIȚĂ

... geamandura nu-și mai conteneşte vaietul ei de moarte!... Marea urlă de trei zile și trei nopți, nene dragă, și vîntul parcă a înnebunit: bufnește în ușa bucătăriei de s-o smulgă din țîțîni și-mi aruncă în geamuri nămeți de zăpadă, că nu se mai zărește nimic afară, nici chiar becul electric din uliță. Chilipir, Azor și Hera s-au aciuat de cu vreme în cușca lor de lîngă poartă și schiaună acolo înfundat și jalnic — ca de pe alte tărîmuri. Coniţa Irina s-a culcat cu Ilincuța de cum s-a înserat, că era fetița spăimîntată de vijelia de-afară și plîngea într-una, cu pumnișorii la gură. Numai în odaia duduiei Foița se mai bănuiește o țîră de lumină. Se vede că cetește în vreo carte, ori împletește la croșetă ori mai scrie vreun cîntec. Eu, după ce mi-am spălat vasele și mi-am mai direticat prin bucătărie, am dat să mă culc, dar n-am putut aţipi de grozăvia furtunii. Mi-i frică și mie, căci niciodată ca în noaptea asta n-a fost așa prăpăd. Domnul comandant a plecat ieri seară, cu «PRINCIPESA» lui la Constantinopol... Cum o răzbi pînă acolo, Dumnezeu știe! Că toți marinarii vapoarelor mari străine, își făceau cruce, văzînd cum i se mistuie vaporașul la ieșirea din port, în răscoala mugitoare a apelor și în întunericul acela mare. Amarnică viață, nene dragă, slujba asta în necontenită luptă cu clopotele vrăjmașe ale adîncurilor! și cumplite zilele și nopțile celor ce rămîn acasă așteptînd, cu sufletul la gură, pe ai lor... pe cei plecați să înfrunte, cu voie sau fără voie, mîniile firii năpraznice. De aceea, pesemne, coniţa Irina se face din zi în zi mai mititică, mai firavă și mai plăpîndă — iar sub ochi i se adînceşte floarea tristă, liliachie a veghelor fără număr. Acum, chipurile, nu e așa de singură de cînd a venit de la București sora coniței, duduia Foița. Îi mai ține de urît, în lipsa d-lui comandant, că face fel de fel de ghidușii, care mai de care mai năstrușnice — de-a valma cu Ilincuța. Duduia Foița (n-o cheamă Foița, ci Florica, dar aici în casă o strigă toți Foița — și eu tot așa m-am deprins să-i zic) e naşa Ilincuții, că ea a botezat-o și i-a pus nume Ilincuța, fiindcă fata s-a

[1] Povestiri inedite, oferite de îngrijitorul de ediție.

Fata pădurarului

fost născut în ziua Sfîntului Ilie. Ilincuța merge pe doi ani și seamănă leit cu domnu' comandant: umblă prin odăi crăcănat, ca un marinar pe corabie și vrea să fie ascultată de toți. Spune *na* și cînd îți dă ceva și cînd ți-l cere îndărăt, iar la orice lucru de îmbrăcăminte, fie galoși, palton, pantaloneași sau pălărie, ea zice „papuci". Cînd trece dintr-o odaie în alta și pune mîna pe ușă s-o împingă îți țipă singură: mîna! (adică: „ferește să nu-i

Scanned with OKEN Scanner

prinzi degetele în uşă!") şi numai după aceea trece mai departe. Şi e neastîmpărată foc! Se bagă prin dulapuri, pe sub paturi, prin toate colţurile cercetează să găsească cutiile cu ţigări ale domnişoarei Foiţa — ca să le hăcuiască între degete, pînă nu se mai alege nici praful de ele. Într-o zi, cînd a venit domnul pictor, care zugrăveşte biserica cea nouă de lîngă noi, Ilincuţa a făcut-o chiar de rîs pe coniţa Irina. Cum stătea domnul comandant cu coniţa şi cu domnu' pictor de vorbă (că tocmai domnul pictor se minuna ce copil cuminte şi frumuşel e Ilincuţa), hop ... se deschide uşa de alături şi Ilincuţa năvăleşte între ei cu oala ei de noapte în mînă, drept la coniţa Irina, care s-a făcut albă ca varul de ruşine. Dar domnu' comandant şi cu domnu' pictor au rîs de isprava asta a Ilincuţii, pînă n-au mai putut. Coniţa Irina ţine tare mult la Ilincuţa, dar domnu' comandant parcă şi mai mult. Se prăpădeşte după ea. Poate unde e mereu pe mare şi o vede mai rar. De aceea gîndesc eu, cîteodată: ce s-o fi petrecînd oare în sufletul lui, acolo, departe de casă, de coniţa Irina şi de Ilincuţa — singur, în zbucium de moarte cu prăpădul talazurilor?

Geamandura şi-a înteţit vaietul... Oh, nene dragă!... dac-ai şti tu ce înfricoşător e vuietul aista, care e parcă plînsetul laolaltă a milioane de făpturi omeneşti, cerînd ajutor din ghena fără funduri a vîltorilor!... Şi uraganul trece peste casa noastră, tot mai furios şi mai răzbunător — să ne îngroape. Groaznică a fost vremea iarna trecută — dar parcă tot mai năpraznică e de data asta. Ţin minte că astă-iarnă plecase tot aşa «PRINCIPESA» pe furtună şi, peste cîteva zile, cînd trebuia să se întoarcă, ne-am dus cu toţii în port — unde era adunat tot tîrgul — să vedem cum va putea trage la mal. Am aşteptat noi multe ceasuri acolo pe chei, în zloată şi frig — dar «PRINCIPESA» n-a venit şi nici un alt vapor sau corabie străină. Marea se rostogolea urlătoare, negura se lăsa din ce în ce mai groasă peste nemărginirea turbată şi peste port — şi oamenii începură să plece, unul cîte unul, spre tîrgul intrat de mult în noapte. Din umerii lor încovoiaţi şi din şoaptele lor pricepui că «PRINCIPESA» nu se mai întoarce. Coniţa Irina a mai rămas încă multă vreme pe chei, cu ochii înfipţi în beznă şi cu urechea aţintită la răgetele rele ale mării — şi ar fi rămas poate mult şi bine aşa, dacă nişte soldaţi sau marinari, de caraulă, n-ar fi trezit-o din încremenirea ei, s-o întrebe ce caută la ceasul şi pe uraganul acela în port. Le-a răspuns că aşteaptă sosirea «PRINCIPESEI». Oamenii îngăimară ceva în întuneric şi înţeleserăm apoi din vorbele lor că «PRINCIPESA» nu mai vine, dacă n-a sosit pînă la ora aceea... Nu ştiu dacă coniţa Irina a ţipat atunci sau numai a şoptit, dar am auzit în noaptea aceea grozavă un strigăt de credinţă şi de nădejde, care parcă se înălţa, deodată, din neguri, din pieptul coniţei, din urletele valurilor din străfunduri de ape lacome: „Mîine! ... mîine! mîine soseşte!..."

Cum am ajuns acasă, nu ştiu. Ţin minte numai că am intrat în casă şi am găsit pe duduia Foiţa plîngînd peste leagănul Ilincuţii. Coconiţa a

Scanned with OKEN Scanner

grijit candelele de la icoane, a îngenuncheat înaintea lor — eu m-am dus să mă culc — și a doua zi dimineață, cînd am intrat în odaie să ațîț focul, conița tot acolo era, numai Ilincuța, pe jumătate înălțată în leagăn, bătea din palme și țipa voioasă spre mine: „ta! ta! ta!...“

Afară geamandura se văieta îndelung și încă mai jalnic ca în ajun. Crivățul spulbera nămeții, izbindu-i cu zgomot mare în geamuri și uși. Marea urla, urla mereu ca o uriașă fiară turbată.

Peste zi am răzbit iarăși amîndouă spre port. Acolo aflarăm că trei vapoare și nu știu cîte corăbii s-au scufundat în Marea Neagră. Telegrame venite în porturile turcești, grecești și italiene vesteau că nici un vas străin n-a îndrăznit să plece în timpul ultimelor zile, spre Constanța. Încotoșmăniți în blănuri, bărbați și femei boceau de-a lungul cheiului cu ochii pierduți în larg. Dar în larg nimic, nimic, decît perdeaua nepătrunsă de negură și, în dosul ei, iadul clocotitor al apelor furioase.

Deodată însă, conița Irina mă strînse de braț și-mi arătă cu mîna întinsă o sclipire ca de pescăruș, colo departe — în iureșul de neguri și valuri mugitoare: „PRINCIPESA!...“

Bujori

Scanned with OKEN Scanner

Aşchia de lumină albă se stinse, ca topită în fierberea neagră a talazurilor — apoi se ivi iarăşi sprintenă şi zîmbitoare, ca să se mistuiască din nou în beznele urlătoarei.

Coniţa Irina sta mereu cu trupul şi mîinile întinse spre semnul acela — pentru mine nestatornic, ca o nălucire — şi ochii ei, măriţi peste măsură de spaimă şi nădejde laolaltă, erau înfricoşători..

.....

După cîteva ceasuri de luptă desperată cu dîrzenia vîltorilor năprasnice, „PRINCIPESA" intră în port ca o strengăriţă albă, dănţuind nevinovată...

În săptămîna aceea — spuneau marinarii străini — nici un vapor — afară de „PRINCIPESA" — n-a îndrăznit să înfrunte urgiile Mării Negre.

DIN JURNALUL UNUI COPIL

...În odaie e întuneric şi mama n-a aprins încă lampa.

Din fundul patului, învelit peste picioarele desculţe cu pătura (mama mi-a zis că trebuie să cruţ ghetele şi că nu e frumos să mă urc în pat cu ghetele...) mă uit pe fereastră, fiindcă mai e niţică lumină afară şi fulguieşte peste acoperişul vecinului şi pe salcîmii de lîngă zaplaz.

Fulgi mici, ca nişte musculiţe de hîrtie — şi alţii mai mici, ca nisipul de sticlă de pe paharele noastre,înflorate, de dulceaţă.

Tata a plecat pe linie de o săptămînă.

Ce bucuros trebuie să fie el că poate să se joace pe afară, în cîmp, cu zăpadă!

Cînd vine de pe linie mă sărută tare — şi miroase a fum de tren. Îmi aduce însă întotdeauna smochine şi acadele şi seminţe prăjite. Pe urmă se pune la masă, lîngă mama, şi mă ia pe genunchi, pe pantalonii lui largi, unsuroşi, reci, de piele groasă. Mama se uită la el cu grijă şi cu milă. Îl îndeamnă să mănînce din toate şi să se culce. Tata zice că nu-i obosit prea tare, numai că-l doare capul de nesomn.

Apoi, după ce a îmbucat cîte puţin din toate, se culcă şi mă ia şi pe mine în pat, lîngă el, să-l încălzesc. Dimineaţa nu-l găsesc mai niciodată lîngă mine, se scoală de cu noapte şi pleacă iar la treabă: pe linie.

Astăzi l-am aşteptat cu masa, la prînz. Aşa ne spusese, cînd a plecat: că vine acasă de Ajunul Crăciunului.

Am mîncat numai cu mama. Dar mama era supărată. Mereu se ridica de la masă, se uita lung pe fereastră, spre drum, în sus, apoi se freca la ochi cu şorţul şi se aşeza iar lîngă mine.

Scanned with OKEN Scanner

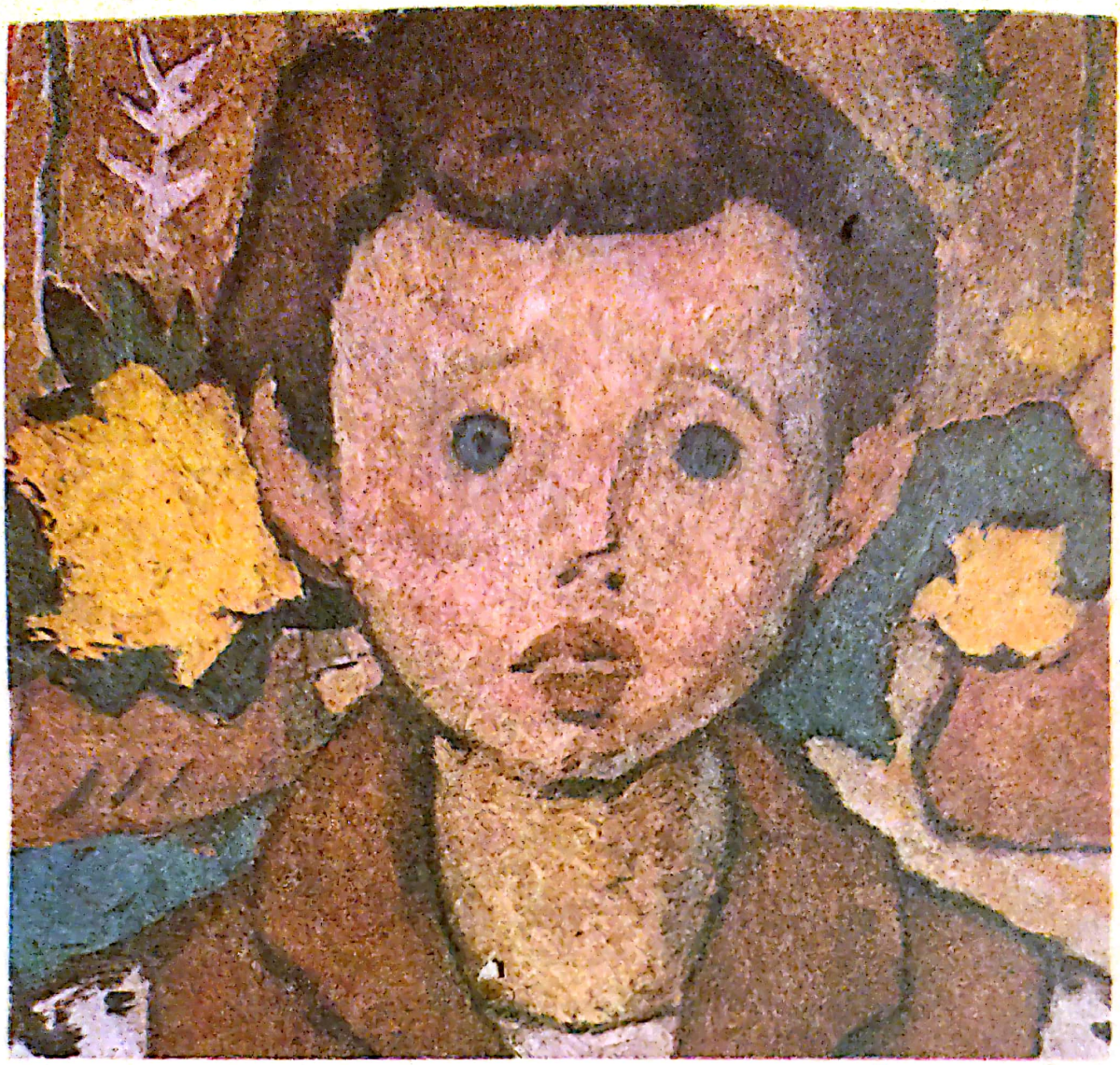

Cap de copil

După masă a venit pe la noi un domn cu şapcă, de la gară, bătrîn tare şi mohorît.

I-a spus mamei pe şoptite nu ştiu ce — şi mama m-a sărutat, m-a urcat pe pat, m-a învelit cu pătura şi mi-a zis să stau binişor, că se întoarce repede. Era speriată şi mototolea în mînă o hîrtie pe care i-o adusese moşu, de la gară.

...Aoleu!... cum mai ninge acum, afară! Ce m-aş da jos din pat, să mă duc la fereastră, să deschid fereastra şi să prind omătul în pumni! Dar mi-i frică: e întuneric în odaie şi mama nu se mai întoarce s-aprindă lampa.

Cînd o să fiu mare, ca tata, o să-mi cumpăr o băşică din alea care arde singură, cum e la gară. Mi-a spus mie tata: nu-i nevoie să te dai jos din pat. Apeşi un deget, cum ar fi ici, aşa, în perete — şi deodată colo, în tavan: pac!... s-aprinde lampa.

Scanned with OKEN Scanner

Ho!... ho!... ce mai viscolește!... Parc-ar fi la șosea, cînd se joacă cocoanele și boierii cu hîrtiuțe de alea mici și rotunde, ca năsturașii. M-a dus și pe mine, odată, tata să văd. M-a suit călare pe gîtul lui... și am rîs... am rîs!! Că își aruncau în ochi și în gură — și scuipau și ei, boieri, și nu se supărau. Dar erau scumpe alea, năsturașii de hîrtie. L-am rugat pe tata să-mi cumpere și mie, că ne îmbia o cucoană, cu coșul plin, vîrf. Tata n-a cumpărat. Zicea că nu-s pentru noi...

Cap de copil cu bonetă

Scanned with OKEN Scanner

M-a scoborît apoi de pe umeri, m-a luat în braţe, să nu mă rătăcesc în înghesuială şi ne-am dus încolo — aşa pînă la o baracă, unde erau fel de fel de pîinişoare mici cu vopsele frumoase pe ele — şi cornuri. Şi tata m-a cinstit cu un corn. Tare era bun: alb şi dulce! I-am dat şi tatii, dar n-a vrut să guste. Mi-a zis că nu-i pentru oameni bătrîni. L-am mîncat tot. Şi pe urmă tata m-a cinstit cu limonadă verde, de la un negustor cu fes roş şi în spate cu o maşină mare, galbenă, cu clopoţei. Era ea dulce, dar înţepa la limbă, ca doctoria pe care mi-a adus-o tata astă-primăvară de la fermelia gării, cînd tuşeam ca măgarii...

...Mă!... comedie!... unde o fi umblînd mama, de nu mai vine s-aprindă lampa?

Ia te uită cum se zguduie geamul de vijelie, parc-ar da cu pumnii să-l spargă! Şi coşul sobii face: hau... haauu... haauuuu... Aşa face coşul cînd e frig tare afară, cică se vaietă...

Fire-ai să fii de întuneric! Să am o ţîră de lumină, m-aş mai învîrti prin odaie. Da, aşa, mi-i frică!

...Ce naiba-i asta? S-aude prin viscol aşa ca nişte chiote subţiri, şi rîsete, şi cîntece de copii... departe, prin mahale. Or fi alde Petrică şi Mistriţă, ai lui nea Gherasim. Să ştii că aia au pornit-o cu „bună dimineaţa".

Mie nu-mi dă voie tata, că-s prea mic: mă prăpădesc prin troiene. I-auzi-i: îs la vecinul... îi latră cîinele! Mă frate!... ca îngerii din cer... aşa cîntă de subţire şi de frumos.

...Ce-o fi, o fi... eu tot sar o ţîrîcă din pat pînă la fereastră, să mă uit şi eu... că nu-mi mai este frică.

...Na!... umblă cineva prin sală!... Bîjbîie prin întuneric... A pus mîna pe clanţa uşii... Vrea să intre la mine... Deschide uşa... Ah! întunericul dracului!

...Cine-o fi?... Parcă-o femeie... Mamă!... Tu eşti, mamă?... De ce plîngi, mamă?... Ai venit cu tata?... Unde-i tata, mamă?... De ce plîngi aşa tare?... de ce plîngi aşa tare... mamă?... dragă mamă...

GELLA

(Din scrisorile unui copil)

...Marţi, 11 dimineaţa.

...Dragă Miticuţă, de azi-dimineaţă, adică mai adevărat, de astă-noapte, casa noastră de la Văleni e cu susu-n jos. Ne întoarcem iar la Bucureşti, căci tata n-o mai poate răzbi aici Îl doare mereu piciorul, aproape se tîrăşte de ici colo, sprijinit în baston şi e mereu chinuit de grija zilei de mîine. De cînd am venit aici, ca să stăm o vară întreagă (şi ne-am trezit stînd

Scanned with OKEN Scanner

trei veri și trei ierni) — tata n-a mai vîndut decît vreo două-trei tablouri, pe care le trimitea la București printr-un prieten și care-i aducea îndărăt foarte puțini bani pentru ele. Nu știu unde vom locui la București, de bună seamă că nu într-o casă ca asta, pe care o părăsim acum, o casă mare, așezată pe dealul înalt dinspre Slănic, de pe care se vede „ca în strachină" tot tîrgul din vale, de parcă nu-i adevărat, ci mai mult un tablou cu pătrățele

Fata cu foarfeca

Scanned with OKEN Scanner

mici albe, cu rotogoale de verde, cu balonașe violete și roș și cu petece albastre. Iar din vîrful livezii din spatele caselor, spînzurată pe povirnișul repede ca un munte, se vede încă și mai departe, așa de departe, că nu-ți vine să crezi că pămîntul pe care stăm de privim e tot acela pe care-l vedem pînă în zările fără de sfîrșit. Parcă e altă lume acolo, cu alte ape, cu alte dealuri, cu alte văi, și altfel colorată — ca în vis.

Alaltăieri, tata a vîndut toată gospodăria noastră: purceii, rațele, gîștele, puii și curcanii — căci las-că nu avem cum să le ducem pînă la București (ne mutăm lucrurile cu un camion, iar noi mergem cu trenul), dar, după cît am înțeles după jalea tatii și a mamei, cînd s-au despărțit de orătăniile noastre dragi, era la mijloc și o altă durere: nu i se ajungeau tatii gologanii pentru călătoria noastră a tuturora și strămutatul calabalîcurilor. Numai cu Gella nu știm ce să facem. La București n-o putem lua. Tata a închiriat acolo un apartament mic, la etaj, și zice că nu sîntem nici măcar singuri în curte. Am promis-o proprietarului nostru de aici, care ne-o ceruse de atîtea ori, dar stăm încă nehotărîți. Nu ne îndurăm nimeni să ne despărțim de ea.

Ah! dar eu îți vorbesc de Gella și tu, poate, habar n-ai cine-i dînsa. Să-ți spun de la capăt.

Acum doi ani, pe toamnă tîrziu, tata era bolnav la București și noi eram singuri aici, adică noi: Puiu, Mica, Cocor ăl mic (care a murit pînă în primăvară de bronșită, sărăcuțul, și l-am îngropat aici, în cimitirul din Văleni) și mama. Ploua de vreo săptămînă, era mereu frig, umed și întunecat și vîntul ne îngrozea, mai ales nopțile, cînd ni se părea la fiecare clipă că ne smulge geamurile o gloată întreagă de tîlhari și că dau să tabere asupra noastră, urlînd. Într-o noapte ca asta urîtă, auzim un plînset subțirel, prin vînt și ploaie. Un plînset de copil mic, pe care cineva îl chinuiește, sugrumîndu-l încet. Ne-a cuprins frica pe toți, căci nu pricepeam ce să fie și ne făceam fel de fel de închipuiri, cari mai de cari mai înfricoșătoare. Apoi, de la o vreme, nu s-a mai auzit nimic. Mama ne-a pus să ne facem rugăciunea, ne-a învelit zdravăn în păturile noastre și ne-am culcat. Mama încă mai trebăluia prin odaie, sau poate scria tatei la București, că nu stinsese încă lampa, cînd, de sub păturile noastre călduțe, auzirăm iarăși, venind de afară, din vînt, din ploaie și întuneric, plînsetul acela mititel și rugător către noi. Mama stătea în picioare lîngă fereastră, cu urechea lipită de geam și asculta, tremurînd. Am sărit din pat și, fricoasă, m-am lipit de mama. De acolo, de lîngă fereastră, se auzea încă și mai deslușit. Plînsetul venea de pe cerdacul nostru, din ce în ce mai rugător, mai disperat.

Cu vreo săptămînă mai înainte, ne povestise moș Ion, tăietorul de lemne — cînd a venit să se încălzească în bucătărie — că el n-a avut nici mamă, nici tată, că l-au găsit oamenii, într-o seară de început de iarnă, învelit în țoale, pe scările bisericii. Mi-am adus aminte de povestea lui Moș Ion și, fără voia mea, am început să tremur din cap pînă-n picioare și să bocesc ca o nebună, cu fruntea în pieptul mamei. Nu știu pentru ce — pentru ace-

Scanned with OKEN Scanner

Portret de fetiță

leași gînduri ca ale mele, sau poate de mila mea — mama începu și ea să tremure și să plîngă înăbușit, strîngîndu-mă lîngă dînsa.

Dar atunci plînsetul subțire și disperat, de afară, încetă deodată, ca sfîrșit pentru totdeauna și numaidecît după asta auzirăm în ușa mare, care dădea pe cerdac, niște zgîrieturi de unghii. Am ciulit urechile — și mama și eu — și deodată ochii noștri înlăcrimați se întîlniră, înseninați de speranța unei fericiri.

Scanned with OKEN Scanner

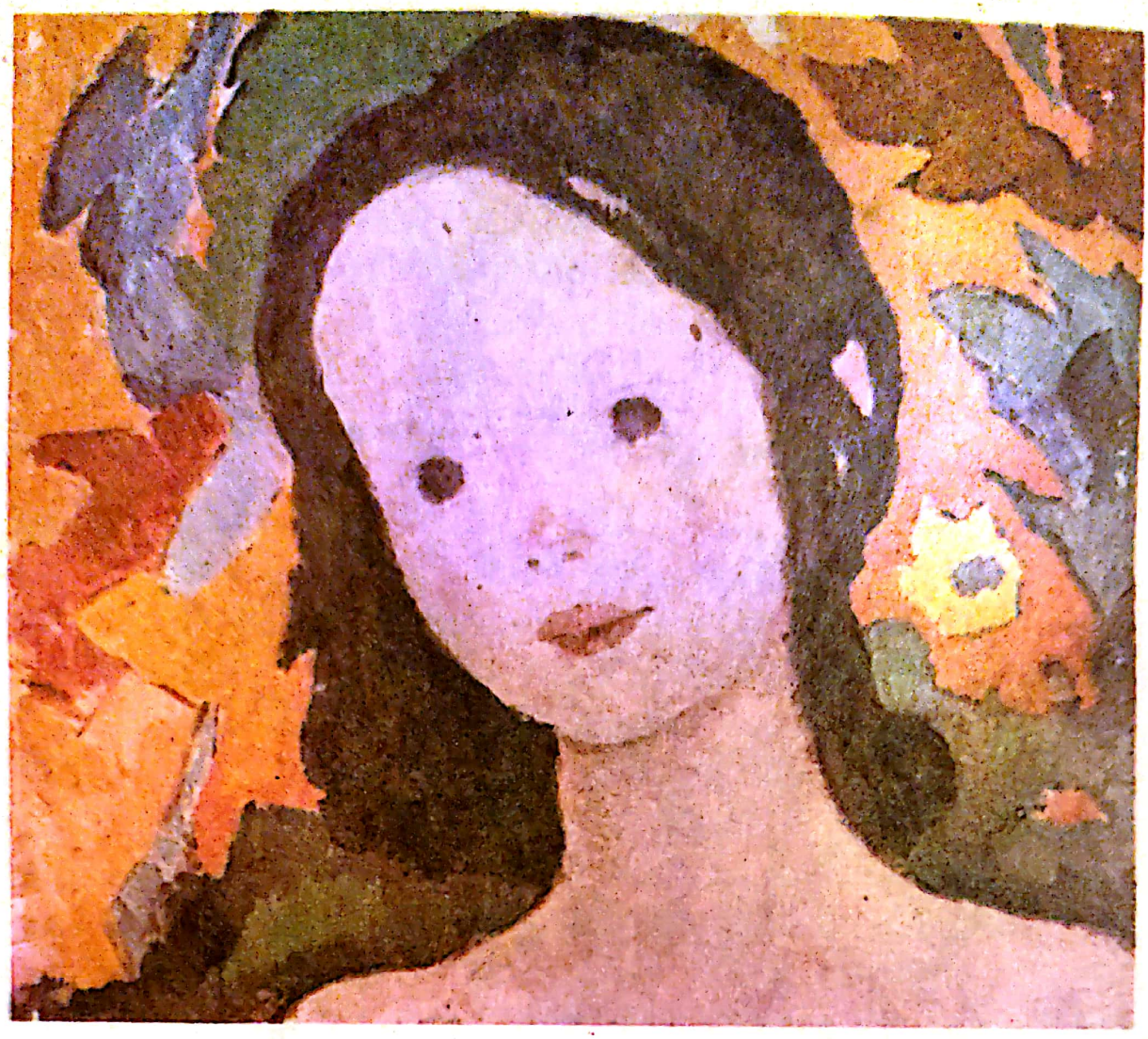

Cap de fetiță

Fără să mai stea o clipă pe gînduri, mama a luat lampa de pe masa, am trecut amîndouă în sală — eu tremuram, poate și de frig, din ce în ce mai tare, dar acum nu mai boceam, ci strîngeam din dinți, ca să-mi înăbuș un chiot de bucurie — și scoaserăm drugul de fier, care zăvora ușa. Cînd mama puse mîna pe clanță și crăpă ușa, năvăli peste noi un puhoi năpraznic de vînt și ploaie, care ne-a stins lampa, umplîndu-ne de groază. Mama împinse ușa la loc, dar în clipa asta, eu țipai, înspăimîntată de o căldură lipicioasă care îmi atingea picioarele goale. Luîndu-mă de mînă, mama mă băgă în odaie, unde nu ardea decît candela — și în mijlocul odăiei văzurăm atunci, pricăjit, murdar de noroi și cu ochii rugători a iertare, o jăvruță mică de cîine, care se tîra pe burtă, umilit, după noi. Ce să-ți mai spun de chiotul meu de bucurie, pe care nu mi l-am mai putut stăpînii, și care a trezit din somn pe toți copiii — și de groaza bietului cățeluș, cînd s-a văzut înconjurat de noi toți, țopăind și urlînd și certîndu-ne pentru el, ca hunii. L-am hrănit, l-am spălat, l-am dichisit cum s-a putut în noaptea aceea

Scanned with OKEN Scanner

Cap de copil

și l-am culcat, înfășurat în cîrpe încălzite pe sobă, sub pătura noastră. A doua zi dimineață, ducîndu-l afară să-și facă afacerile, a intrat pe sub gardul livezii, a pornit-o spre deal și dus a fost. La două luni după asta, tot într-o noapte — acum bătea un crivăț cumplit și viscolea — ne-am trezit iar cu el, plîngînd și zgîriind la ușă. Acuma nu ne-am mai inspăimîntat. I-am dat drumul repede și, cum a intrat în odaie (era mărișor acum și flocos, dar tare slăbit de nemîncare), a și început a sări pe noi, lingîndu-ne picioarele și mîinile și scheunînd caraghios, a veselie. Eram cu toții așa de fericiți, încît a trebuit să ne alegem cu cîte o pălmuță la partea dosnică, fiindcă l-am lăsat să ne sărute pe nasuri, cu limba lui roză și caldă. (Mama zice că nu e «higienic» și că facem limbrici).

Dragă Miticuță, astea s-au petrecut acum doi ani.

Pe urmă Gella a crescut mare, că dacă se ridica în picioare, punea labele pe umărul tatei, iar noi călăream pe ea, în joacele noastre, ca pe un bidiviu de adevărat. Ne-a spus mai tîrziu un cioban, care s-a oprit, văzîn-

Scanned with OKEN Scanner

d-o, în poarta noastră, că e din cîinii lui şi că mama Gellei mai trăieşte (atunci cînd fugise prima oară, a fugit drept la stînă, de dorul măsei), ciobanul ne-a spus şi noaptea în care a ajuns acolo, adică tocmai a doua noapte — şi mama, căutînd în calendar, unde însemnase, a văzut că moşul nu mintea — iar tatăl ei e un lup, din pădurea de lîngă stînă. Ciobanul a spus că ne-o lasă bucuros, că o îngrijim cu dragoste, dar să-i dăm un bolovan de sare, c-aşa e obiceiul. I-am dat doi bolovani (atunci ne-am spart şi eu şi Mica şi Puiu, puşculiţele), şi ciobanul a plecat, zicîndu-ne „domnişoarelor" la toţi, chiar şi lui Puiu — fiindcă purta şi el rochiţă.

Marţi 4 d.a.

...Continui scrisoarea de pe peronul gării din Văleni, aşteptînd trenul. Camionul cu lucrurile a plecat acum un ceas. Gella, dragă Miticuţă, a rămas închisă după gratiile de la gîrliciul pivniţei, unde am încuiat-o de azi dimineaţă, ca s-o ia, după plecarea noastră, proprietarul caselor. Oh!... dragă Mitică, de azi-dimineaţă, din zori, de cînd am închis-o acolo, cu apă şi mîncare destulă pentru cel puţin o săptămînă (i-am pus şi prăjiturile noastre, pe care ni le dăduse mama să le avem în tren pînă la Bucureşti) Gella nu s-a atins de nimic, nici chiar de picioruşile de pui fript, după care se înnebunea altădată — şi stă mereu culcată şi cu capul băgat sub coadă. Ne-am dus de o sută de ori — şi eu şi mama, şi Puiu şi Mica — să stăm de vorbă cu ea şi să ne jucăm printre gratii, dar nu s-a urnit din încolăceala ei mohorîtă. Cînd a pornit camionul, iar noi trebuia să plecăm spre gară, ne-am dus cu toţii la ea, să ne luăm rămas-bun şi să-i cerem iertare. Ea s-a sculat atunci de la pămînt (pentru prima oară, de azi-dimineaţă) şi s-a uitat lung în ochii fiecăruia dintre noi, pe rînd, dar aşa de adînc, de trist şi de mustrător, că, fără să vrem, ne-am pus ochii în pămînt, ca nişte vinovaţi. Apoi am băgat mîinile printre gratii, ca să ne luăm adio, dar în loc să ne întindă cu privirile rîzătoare şi gura deschisă pînă la urechi, laba ei, aşa după cum făcea cu noi, zilnic, cînd îi spuneam dimineaţa: „Bonjur, Gella" — în loc de toate astea, Gella s-a răsucit greoaie în cuprinsul închisorii ei — şi s-a întors, dispreţuitoare, cu popoul către noi.

Am pornit, pe drumul care duce spre gară — cu toţii — ca nişte condamnaţi la muncă silnică...

SILICĂ ĂL MIC

(Din scrisorile unui copil)

Vălenii de Munte — Vineri.

Silică ăl mic e bolnav. Din pricina boalei lui nici mama, nici tata nu-şi mai găsesc loc. Din ce i-a venit? — nimeni nu ştie. Pînă mai acum trei

Scanned with OKEN Scanner

zile ne-am jucat cu el pe cerdac. Era un soare dulce și el, desfășat, se zvîrcolea în albiuță cu picioruşele și mînuțele lui roze, de parcă era un gîndăcel nebunatic, răsturnat pe spate și pudrat. Mama a trimis după doctor azi, dar ori nu e doctor în Văleni, ori o fi plecat undeva, că de venit n-a venit nici un doctor. Mama a luat atunci niște seu, l-a topit în tigaie și i l-a pus, întins pe o cîrpă, pe piept, fierbincior. Silică a țipat nițel, că s-a speriat, dar apoi a adormit buștean, așa cum doarme el de obicei, cu ochii puțin întredeschiși — de parcă ne păcălește. Dragă Miticuță, să vezi tu ce frumoși sînt ochii lui Silică ăl mic, cînd i se întrevăd așa printre gene. Puiu zice că-s două fărîmele de mărgeluțe albastre, iar Mica, fiindcă nu se pricepe cu ce să-i asemene, îi sărută mereu pînă îl trezește pe Silică din somn — și el atunci se uită așa de mirat la noi, care-i stăm peste cap, așa de mirat și cu ochii așa de mari și limpezi, de-ți vine să crezi că nu la noi privește, ci mult mai departe, peste capetele noastre, spre cer sau spre stele — și surîde încîntat la cele ce-o fi văzînd nevăzut de noi — și prieten lui. Miticuță dragă, te las. Îmi spusese mama să-i culeg niște roșii din grădina de zarzavaturi, dar eu am uitat. Acum o aud strigîndu-mă prin curte și ocărîndu-mă că nu mai viu. Mă duc prin spatele caselor și sar peste zaplaz drept în tufele de roșii — ca să mă găsească, chipurile, la treabă. Săptămîna asta eu sînt grădinărița. Facem cu rîndul: o săptămînă eu, una Puiu și una Mica. Apoi iar vin eu la rînd. Pa! Pa!!

Duminică

Chiar adineaore a plecat de la noi o cocoană care e infirmieră la spitalul de aici. (Doctorul lipsește din tîrg, e dus prin sate, să stîrpească nu știu ce boli de pe acolo). Mama a chemat pe cocoana asta, pentru că nu se mai pricepea cu ce să-l oblojească pe Silică și fiindcă lui Silică nu-i mai trece. Tușește mereu, gîfîie prin somn și nu mai vrea să mănînce deloc. Astă-noapte, cînd i-a mai pus mama termometrul, mama s-a dus fuga cu termometrul în odaie la tata să i-l arate. Părea tare speriată și zăpăcită. Pe urmă a venit și tata la Silică (de cînd e bolnav Silică, tata nu mai doarme deloc. Stă mereu îmbrăcat și scrie la masa lui, iar la fiecare tusă a lui Silică, vine aici în odaie, cu părul vîlvoi și ochii plini de spaimă și e acru și tăcut și încruntat și rău cu noi toți). Ce urît e tata cînd e supărat! Are fața galbenă-verde și ceva de nebun în privire, care ne umple de groază. Și nu vorbește cu nimeni, nu mănîncă nimic, nu vrea să doarmă, ci toată ziua pictează sau scrie cu ușa încuiată și bea cognac. Ba încă ieri a fost cumplit cu noi. Silică aținise un pic, (de vreo două nopți nu mai putea închide ochișorii, din pricina tusei) și tata ne spusese să ne ducem tocmai în deal, în vîrful livezii, să ne jucăm, ca să aibă liniște copilul. Noi l-am ascultat și ne-am urcat în vîrful dealului Acolo avem un copăcel care face niște fructe mici, lunguiețe și roșii și acre, care ne plac foarte tare. Ne-am luat la ceartă pentru „coarne" (așa se cheamă fructele alea) — și ne-am trezit iar la vale, sub ferestrele lui Silică, bătîndu-ne cu vergi de salcie și urlînd ca barbarii. Dar

Scanned with OKEN Scanner

Portret de fetiță

cînd eram noi mai în toiul bătăliei (cu buzele și limba vinete de sucul coarnelor), tata deschide binișor o fereastră și ne poftește la el. Mica, fîstîcită, a intrat în odaie la tata cu varga ei uitată în mînă (eu și cu Puiu le lăsasem în curte) — și varga aia ne-a pierdut. Acum, cînd îți scriu, îți scriu cu coatele pe masă și de-an picioarele. Nu mă pot așeza pe scaun, că parcă m-așez

Scanned with OKEN Scanner

pe jăratic. Dar văd că am luat-o razna și eu vroiam să-ți scriu ce-a făcut doctoreasa de la infirmerie, după ce l-a cercetat pe Silică. Noi n-am fost de față, că nu ne-a lăsat mama. Dar cînd a plecat infirmereasa, tata a condus-o pînă în stradă și a stat mult de vorbă cu ea. Ce-o fi spus — nu știu, însă tata s-a întors cu capul în piept și cu o încruntătură groaznică între sprîncene, care ne-a înfiorat. Nu a vorbit nimic, nici cu noi, nici cu mama, ci s-a încuiat în odaie și l-am auzit apoi, toată după-amiaza, călcînd apăsat pe dușumea și suflîndu-și necontenit nasul. Am priceput atunci că plînge înăbușit și singur — și am prins și noi copiii să plîngem în cîte un colț al sălii și prin bucătărie (mama plîngea și ea, pe ascuns de noi), plîngeam fără să ne dăm seama pentru ce, dar simțeam că o tristețe mare apasă peste toată casa noastră, ca o noapte neagră și rea, care ne învăluie pe inceput-hain.

Marți

Miticuță dragă, am văzut azi un lucru groaznic. A venit infirmerița (de două zile nu-l mai văzurăm pe Silică, fiindcă mama ne-a mutat în altă odaie, ca să aibă copilul mai multă tihnă și nici n-am avut voie să intrăm pe la el) și infirmerița ne-a chemat să-l vedem pe Silică, fiindcă zicea că boala lui n-are nimic molipsitor. Era numai mama în odaia lui Silică (tata stă mereu încuiat la el și se plimbă zi și noapte, fără contenire, prin odaie). Mama l-a desfășat pe Silică și l-a dezbrăcat și de cămășuță. Cînd l-am văzut în pielea goală, am inceput să tremur de spaimă, de dezgust și de milă. Miticuță dragă, nu l-am mai recunoscut pe Silică! Nu mai are nici un pic de cărniță pe el, ci doar o piele subțire, vînătă, creață și lipită de ciolănașe, parc-ar fi un puișor de rîndunică, golaș, căzut din cuib. Gîtul lui Silică (așa de grăsuliu și alb, pînă mai săptămîna trecută) e subțire acum ca un bețigaș și capul stă agățat de el, mare, de-ți vine să crezi că o să se desprindă la cea dîntîi mișcare. Albastrul acela ceresc din ochii lui e astăzi murdar și pîclos și pleoapele, pe jumătate închise, sînt înegrite, de parc-ar fi unse cu cerneală — ca și buzele, care s-au supțiat și s-au mototolit, ca buzele babelor. Of! dragă Miticuță!... pe urmă infirmereasa a umplut o țeapă de sticlă cu nu știu ce doctori, și a înfipt-o în pielea aceea de puișor de rîndunică, și Silică n-a plîns deloc, parcă n-ar fi simțit nimic, numai bărbița lui a tremurat puțin, așa cum îi tremura lui pînă mai dăunăzi cînd se supăra de ceva și voia să plîngă...

Joi

Ca niciodată pînă acum, mama ne-a trezit astă-noapte din somn și ne-a spus să ne rugăm pentru Silică. Nu știam anume cum să mă rog și cui să mă rog și ce să cer, dar am spus și eu în gînd așa:

„Dă, doamne minte, sănătate și noroc lui Silică ăl mic, ca să ne jucăm iarăși cu el, pe cerdac, la soare, și să-l învățăm toate nebuniile prin livadă

Scanned with OKEN Scanner

— și cînd o fi mare să-i dăm cutia noastră cu vopsele să mîzgălească soldați și flori și iepurași cu ouă roșii"...

Apoi mama ne-a dat cîte-o bombonică — ne-a învelit la loc și am adormit repede cu toții. Mama s-a dus dincolo, la Silică.

Cînd ne-am trezit dimineața și am ieșit pe sală, l-am întîlnit pe tata cu pălăria în cap și gata de ieșit în tîrg. (Nu-l mai văzusem de vreo 3—4 zile). Era alb ca varul și-și tîra foarte greu piciorul lui bolnav.

Ne-a mirat că nu ne ceartă că am pornit-o așa, numai în cămășile de noapte și cu picioarele goale — ci, dimpotrivă, ne-a mîngîiat pe cap și pe obraji (și degetele îi tremurau așa de tare, cînd ne mîngîia!) și altceva nu ne-a spus, deloc, nici o vorbă. Apoi ne-am dus în bucătăria de iarnă, să ne spălăm. În bucătărie era mama și cu două femei din vecini (niște babe) și opăreau albioara lui Silică, și mama ne-a spus că vrea să-i facă lui Silică o baie. Ne-am bucurat foarte tare și eu și Mica și Puiu că o să-l îmbăieze pe Silică, ceea ce însemna că de-acuma i-a trecut (cît era bolnav nu era voie să-l scalde) și am început atunci a plescăi din palme și a țopăi nebunește în jurul albiei, dar una din babe a pus degetul la gură — să nu facem gălăgie că nu se cade.

Noi am rămas înlemniți și bosumflați — dar mama ne-a alintat pe cap, ne-a sărutat, oftînd, pe frunte și a spus să trecem în odaie la tata să ne spălăm, că avem acolo și ceștile cu cafeaua cu lapte, pregătite... și pe urmă să ne îmbrăcăm și să ne ducem la joacă în livadă, pînă ne-o chema ea. Acuma din livadă îți scriu, dragă Miticuță, unde am eu buturuga mea de salcie, la marginea rîmnicului săpat de noi și unde se adună apele de ploaie și vin broaștele de se scaldă... Mica și Puiu s-au cățărat într-un prun, să desprindă ața de la zmeul unui băiat, pe care și l-a încurcat ieri în prunul nostru, ca un prost.

JOI SEARA

Pînă aproape de prînz am stat în livadă, unde ne-am alungat și am chiuit pînă n-am mai putut. Apoi am auzit pe mama, din vale, chemîndu-ne acasă. Cînd am ajuns pe cerdac, mama ne-a spus să mergem, cuminți, și să-l pupăm pe Silică. De cînd nu-l mai văzuserăm, ni se făcuse dor de el.

Am intrat în odaie și l-am văzut pe Silică pe pat, gătit frumos ca niciodată și pe pat o mulțime de flori și peste el tot flori. Avea pe cap o boneță nouă bleo-pal și, pe scaun, alături de patul lui, sfeșnicul cel mare al nostru, de alamă, cu o lumînare glabenă, care ardea. Niciodată nu-l văzusem pe Silică dormind, după baie, așa de frumos împopoțonat și cu atîtea flori. Parc-ar fi fost ziua lui de naștere sau vreo sărbătoare mare. Ne-am apropiat să l sărutăm și — fără să vrem — începurăm să rîdem. Am început eu întîi, pe urmă Puiu și pe urmă Mica. Rîdeam înveseliți deodată de aerul cochet al lui Silică, de minunăția podoabelor din jurul lui și de pe el și de încă ceva, care ne umplea de nu știu ce lumină și bucurie, neîntîlnite pînă atunci. Dar după ce l-am pupat, întîi pe frunte, apoi pe ochi — așa cum

Scanned with OKEN Scanner

Peisaj

îi plăcea lui să-l pupăm — am simțit un fior de frig trecînd prin mine și o încleștare de groază în tot trupul.

Scanned with OKEN Scanner

M-am uitat în jurul meu să caut un sprijin, să nu cad — îmi vîjîia capul acum și aveam o ameteală nesuferită — și zăresc, ca prin sită, pe tata, prăbușit în fotoliu, cu pumnii în mîini, plîngînd nenorocit — și pe mama, cu capul pe umărul lui cu șorțul la ochi, plîngînd și ea, înăbușit.

VERIȘOARA ZULNIA

(Din carnetul unui licean)

...Am fost astăzi la tușa Melania, pe care, de cînd m-a băgat în internat, aici la București, mama îmi tot scrie, de la țară, să mă duc s-o văd, că mă dorește tare mult. N-o mai întîlnisem pe tușa Melania de acum cinci ani, cînd eram în școala primară — și ea venise la conacul nostru, cu fetele, ca să ia parte la nunta surorei mele mai mari, Sinărăndița.

Fetele ei: Zulnia, era pe atunci de vreo zece ani, iar cealaltă, Lizica, cu vreun an mai mare... Am plecat de la internat cu gluga în cap, căci viscolea ca în Siberia. Pe Bulevard m-am întîlnit cu cîțiva colegi cari, fiind duminică, se duceau la patinaj, în Cișmigiu, cu niște coșcogea bocanci, de cari erau prinse patinele, la spinare. Ei voiau să se oprească la o cofetărie, să-și ia cîteva cornuri cu nuci, ca să aibă ce gusta la patinaj, dacă li s-o face foame. Am intrat și eu cu ei în cofetărie, ca să iau, pentru fetele tușei Melania, un pachețel de bomboane de... «sticlă cu brumă». Așa spunem noi, acasă, la bomboanele englezești.

Cînd am ajuns la tușa și mă pregăteam să sun, ușa s-a deschis numaidecît și m-am trezit față-n față cu Zulnia. Întîi n-am cunoscut-o. Crecuse mare de tot și purta un chimono cu desene chinezești, ca o cocoană. Dar cînd am văzut că o bufnește rîsul și începe a țopăi prin antreu, mi-am adus aminte de nebuniile ei, de la conac, de acum cinci ani și de sprîncenele ei negre cari, cînd rîde, se strîmbă în sus, ca sprîncenele clovnilor de la circ, caraghios. Apoi a rupt-o de fugă pe scară, rîzînd ca o nebună, să vestească pe tușa. Cînd m-am ridicat și eu sus, mi-a ieșit în prag tușa și cu Lizica. Mai să nu le deosebesc una de alta. Am intrat în dormitorul tușei și, firește, au început întrebările: De ce n-ai venit pe la noi pînă azi?... Cum o duci cu școala?... Ai așternuturi cum se cade?... E cald destul prin clase? Vă dă mîncare ca lumea?... etc.

Zulnia lipsea. Zic: «Da' Zulnia unde s-a ascuns?» Tușa prinse a zîmbi cu înțelesuri. Lizica îmi făcu un semn cu ochiul, dar n-am priceput ce voia să spună. Deodată însă, ușa din odaia de alături se deschise și văd intrînd, de-a-ndărătelea, pe Zulnia cu tava de dulceață în brațe. Tușa iar zîmbește și Lizica îmi face un semn cu coada ochiului. În sfîrșit, Zulnia se opri în fața mea și-mi întinse tava, să mă servesc. Mi-o întinse însă așa de repezit,

Scanned with OKEN Scanner

că mă pocni peste bărbie și unul din paharele cu apă se răsturnă pe «tișlaiferul» brodat de pe tavă, care fu complet inundat. Eu m-am uitat speriat la Zulnia și am băgat atunci de seamă că avea ochii umflați și roșii, de plîns. Cînd a prins de veste că mă uit întristat la ochii ei, mi-a trîntit tava pe genunchi și a luat-o la fugă, rîzind în hohote, devale, pe scara din antret. Am rămas cu tava pe genunchi, ca un bleg. Nu mai pricepeam nimic. Tușa Melania mă lămuri, cerîndu-și aproape scuze: Zulnia, care mă aștepta, ca toți ai casei, de vreo șase duminici în șir, stătuse și în dimineața asta la fereastra ei favorită, care dă spre stradă, ca să fie cea dintîi care să mă recunoască (după cinci ani) în uniforma mea de licean. Deși veneam cu gluga-n cap, așa că de la fereastra ei, de sus, nu mi se putea vedea fața, și deși abia mă zăream prin viscolul de afară, cînd m-a văzut pășind prin mijlocul străzii a și sărit de la fereastră strigînd «Titel!... vine Titel!... Să știți că ăsta e Titel!... mă duc să-i deschid!...» Și în adevăr, aproape nici n-apucasem să pun degetul pe butonul soneriei — și Zulnia mi-a și deschis ușa. A cuprins-o rîsul, că m-a văzut așa de lung, cu gluga-n cap, ca un birjar și nasul, roșu de frig, picurînd. Apoi a luat-o la fugă în odaia ei și s-a pus să bocească de bucuria revederii.

Și tușa Melania urmă să-mi facă portretul Zulniei:

— E o ființă foarte curioasă. De obicei, omul rîde și se veselește cînd are vreo bucurie — și plînge dacă îi cade vreo veste proastă, ori îl pălește vreo nenorocire. Fata asta a mea e însă tare pidosnică. Și nu știu cui naiba seamănă. Ascultă, să te cruceşti. Vine la noi, mai acum cîțiva ani un fost prieten de-a lui unchiu-tău, Dumnezeu să-l ierte. A fost el profesor de franceză, dar acum e pensionar, n-are pe nimeni prin București și trăiește ca vai de capul lui. Îl oprim la masă și, după masă, bătrînul prinde să ne povestească din necazurile lui multe, mărunte și grele: Cum nu primește pensia cu lunile, cum se milogește la cîrciumarul din colț ca să-i dea pe datorie o bucată de pîine și o scrumbie sărată... Cum depozitarul de lemne n-a vrut să-i transporte acasă cincizeci de kilograme de plop, că zicea că-l costă mai mult ața decît fața... Cum și-a cărat el singur, cu sacul în spate, cioatele de lemn pînă la al patrulea etaj... Cum își spală singur rufele și cum își țîrîie singur ciorapii — și cîte alte dureri de astea, umilitoare. Pe noi — pe mine și pe Lizica — ne podidise plînsul și înghițeam picăturile de cafea cu noduri. Zulnia însă îl ascultase, tot timpul, cu ochii mari și cu un fel de drăcească bucurie în pupilele ei aurii. Cînd veni vorba de cazna lui cu cîrpitul ciorapilor — fata izbucni într-un rîs așa de hazliu, de parc-ar fi văzut cine știe ce năzdrăvană tumbă de paianță, la Tîrgul Moșilor. Bătrînul nu se supără deloc, ci prinse și el a rîde cu o poftă tinerească — și noi... după el. Trecurăm pe urmă în salonaș — iar domnul Frederic, după obiceiul pe care i-l știm de cînd l-am cunoscut, scoase din buzunar un volumaș și începu să ne citească. Zulnia se așeză în coasta bătrînlui, pe un taburet, cuminte și atentă, de parcă înger a fost de cînd am născut-o.

Citea extraordinar, bătrînul!... Și anume din Coșbuc:

Scanned with OKEN Scanner

Portret de fetiță

Pitpalacu-n grîu sughiță
Iar nepoții lui,
După mama cea pestriță,
Mai pestriți ca ea la penè,
Sprinteni fug prin buruiene
Doisprezece pui...

În mijlocul lecturii, Zulnia mea se așternu pe plins. Întîi înfundat, cu șorțul la ochi, apoi din ce în ce mai nestăpînit, pînă ce căzu cu fruntea pe divan, la spatele d-lui Frederic — zguduindu-se într-un bocet cu sughițuri grele, ca după mort... Pățesc cu ea rușini de astea pe ori și unde mă duc:

Scanned with OKEN Scanner

la teatru, la cinematograf, pretutindeni — deşi n-o iau cu mine decît la spectacole vesele. Scena cea mai de necrezut mi-a făcut-o însă într-o farmacie de pe calea Victoriei... Intrasem să iau nişte lanolină. Vînzătoarea tocmai îmi făcea pachetelul şi eu stăteam cu mîna-ntinsă să-l primesc, cînd aud bocetul înăbuşit al Zulniei. Întorc capul. Zulnia mea, cu nasul lipit de vitrină, plîngea amarnic. Ce crezi că se întîmplase?... Peste drum, pe trotuarul Cercului militar, aştepta un grup de... Siliştence, îmbrăcate în costumele lor ţărăneşti. Nu m-am mai putut stăpîni!... Zic: «Şi pentru asta boceai tu, fetiţă năroadă ce eşti!?»... ea se întoarce zmucit spre mine şi — furioasă ca o tigroaică — îmi strigă, de faţă cu toată lumea din farmacie: «Lăsaţi-mă dracului, să mă bucur şi eu în linişte de ce-mi place!!»

...Asta e Zulnia: boceşte de se omoară cînd aude, cînd vede sau cînd gîndeşte un lucru frumos. Încolo e ca toată lumea...

Ajuns, seara, la internat, am dat peste pachetelul de bomboane, hărăzit verişoarelor. În zăpăceala întîmplărilor de peste zi, îl uitasem în buzunarul mantalei...

Le-am mîncat eu... singur, în repetitor.

ABSENŢE NEMOTIVATE

(Din însemnările unui licean)

Alaltăieri au sosit la gazda mea nişte rude ale ei, de departe, din Satmar: o femeie între două vîrste şi bărbatu-său, învăţător dintr-o comună de pe acolo. Ea mică, cu trăsături delicate şi ochi profunzi de orientală. El cu faţa mare şi colţuroasă, fruntea abrupt ă, fălci neobişnuit de dezvoltate şi, în totul, o schelărie osoasă de colos. Cred că numai într-un singur pumn de-al lui e tot atîta greutate de ciolane cît în trupul unui copil de zece ani. Au venit în Bucureşti ca să se arate amîndoi la doctori specialişti. El suferă de stomac, din pricina prea multei băuturi şi mîncări, înghiţite în cursul vieţii; ea — să se consulte cu un oculist, fiindca de vreo cinci ani de zile vederile îi scad mereu şi acuma ochii ei de-abia zăresc siluetele lucrurilor şi ale oamenilor, chiar cînd sînt foarte aproape. Vin pentru prima oară în Bucureşti şi au tras la gazda mea pentru două pricini, bine gîndite de acasă şi pe cari nu se sfiau să le mărturisească fără înconjur; ca să se bucure de ospitalitate gratuită şi ca să aibă cine-i conduce prin babilonia Capitalei noastre. Gazda mea — femeie bătrînă şi cu sufletul cald — s-a bucurat că are prilejul să-i adăpostească şi să-i ospăteze cîteva zile, aici, printre străini; dar, fiindcă de zece ani n-a ieşit vreodată din cartierul ei şi pe deasupra n-are nici o altă mînă de ajutor în ale gospodăriei, le-a spus răspicat că la colindarea cu ei, pe străzile şi pe la spitalele Bucureştilor, nu se prinde. Cum îmi preparasem cinstit toate lecţiile pentru a doua zi şi nu aveam de

Scanned with OKEN Scanner

dat nici o teză, m-am gîndit că n-ar fi deloc un păcat prea osînditor, dacă aș absenta o zi de la școală și m-aș oferi să conduc eu pe acești bieți provinciali, făcînd astfel și o îndatorire gazdei mele neputincioase. Am pornit deci dis-de-dimineață cu ei la Brâncoveanu, unde avui norocul să întîlnesc un medicinist din satul meu (fin de al tatei), care ne-a scos repede din încurcăturile spitalului. Învățătorul a fost diagnosticat cu o dispepsie gravă, i s-a recomandat regim sever și i s-a dat o rețetă ieftină și salvatoare. Nevasta învățătorului are însă nevoie de operație (altfel e amenințată de orbire completă și veșnică), dar în spital, din pricina unor grijituri care se fac la sala respectivă, nu se pot face operații decît mult mai tîrziu. Deci ori mai așteaptă, ori se prezintă unui specialist de ochi, particular.

Doctorul spitalului (care, de bună seamă, cunoaște deopotrivă și la boli și la oameni) ne-a prevenit însă că la specialistul pe care ni-l recomandă va trebui să plătim mai întîi o vizită de cinci sute lei, iar operația propriu-zisă ne va costa între 10 și 20 mii lei — asta atîrnînd de buna dispoziție a savantului.

Dar oamenii noștri nu aveau decît banii de întors pînă în ținutul îndepărtat al Satmarului și pe deasupra «pentru doctori» două hîrtii de cîte cinci sute păturite separat și închise într-un plic albastru. Am ieșit deci din curtea spitalului cu mare tristețe în suflet, toți trei. În drum spre gazdă, nevasta învățătorului e cuprinsă de un bocet sfîșietor și de un fel de tremur. Bărbatu-său o ia de un braț și eu de celălalt braț, ca s-o sprijinim, pînă ne va ieși în cale o trăsură. Dar fiindcă femeia, slăbită din ce în ce, se prăbușea și în jurul nostru începuse să se adune gloata curioșilor, învățătorul dădu cu părerea să intrăm într-o berărie mică, ce tocmai se întîmplase lîngă noi, ca să se liniștească o țîră femeia, pînă va trece vreun birjar sau vreo mașină. În clipa în care o așezam pe bolnavă pe un scaun la o masă de lîngă ușă — cineva mă bătu cu palma peste umăr și, întorcînd capul, dau cu ochii de dirigintele nostru, care mă fulgera înfricoșător de sub sprîncene:

— La ora asta ... dumneata în cîrciumă ... băiețaș?! Am îngăimat ceva, probabil fără înțeles (eram descumpănit pînă la neființă) ... Sătmar, oarbă ... învățător ... Brîncovenească ... trăsură ... și domnul diriginte izbucni într-un rîs de diavol, satisfăcut pentru cine știe ce mare ispravă:

— Ai băut toată noaptea, băiețaș ... la Hale! ... Nu te mai bîlbîi! Du-te acasă și te culcă — și ne-om vedea noi mîine! ...

Cum am ajuns acasă, m-am culcat într-adevăr. Și am dormit pînă seara, cînd rugasem pe gazdă să mă scoale, ca să conduc la gară pe oaspeții noștri. Am dormit greu și fără știre, ca după un drum nesfîrșit de lung și obositor, sau poate ca după o beție porcească. (Încă nu cunosc ce este beția, dar îmi închipui — după cîte aflai și văzui la alții — că trebuie să fie faptă și stare de porc) — și cînd m-am sculat, sătmărenii își făcuseră boccelele de drum și mă așteptau în tinda casei, cu ochii plînși — iar gazda mea le spunea cuvinte de încurajare și le dorea călătorie fără primejdii.

Scanned with OKEN Scanner

Portret de fetiță

Astă noapte n-am putut închide ochii deloc. Am umblat prin odaie de colo pînă colo, ca un bezmetic fără rost, nici vrere. Capul îmi arde și ochii mi-s roșii ca la cîinii bolnavi de turbăciune. Întorc în mine, fel și chip, ocara, tață de lume, a domnului diriginte — și rîsul lui mă sfîșie și acum în suflet ca un blestem și ca o nerușinare...

Să-mi iau ghiozdanul la subțioară și să plec la școală? E încă prea devreme. Și — apoi — ce să caut la școală? Toată cancelaria va afla peste un ceas (poate o și fi aflat încă de ieri) că domnul diriginte m-a găsit la

Scanned with OKEN Scanner

chef cu un om și o femeie beată ... că eu mă bîlbîiam ca cel de pe urmă hamal din hale, care bea pînă-n zori, că m-a trimis acasă să mă culc, ca pe un porc adunat la cocină din glodul uliței ... și admonestarea în clasă față de colegi ... rîsul lor pe socoteala mea ... pedeapsa cu arest ... scăderea notei la conduită sau poate eliminarea ... Eliminarea ... Vestea trimisă tatei, săracul, că băiatul lui se tăvălește prin spurcăciunile Bucureștilor cu toate haimanalele, în loc să-și caute de datorie — în timp ce el, bătrînul, își macină ultimele zile muncind, ca să agonisească pentru ticălosul de fecior, fără obraz și fără suflet! Da... parcă și văd plicul mare cu adresa liceului pe el. Tata stă pe prispă între bostanii galbeni și dezghioagă știuleții de porumb — și orătăniile îl necăjesc că dau năvală peste covata cu grăunțe și tata le zburătuiește și le suduie.. Și gîndește că de cînd s-a stins bătrîna, acum doi ani, orătăniile nu mai știu de frica nimănui ...Și el a rămas singur, cu feciorul tocmai la București, la învățătură, să facă isprava mare și să-l ajute în zilele lui cele de pe urmă și nevolnice. Și poștașul bate cu ciomagul în zaplaz și-i dă moșului plicul galben și moșul se duce cu el la Gheorghiță al cîrciumarului — și Gheorghiță desface plicul și bătrînul așteaptă cu ochii plini de bucurie — și Gheorghiță cetește:

«Vi se comunică că fiul d-voastră, elevul Vraiște C. Ion din clasa IV-a A, a fost eliminat din școală pe timp de două luni pentru că a fost găsit în stare de ebrietate în tovărășia unor indivizi și femei cheflii, lipsind de la școală...»

Bătrînul nu va pricepe mare lucru, dar Gheorghiță îl va lămuri — și atunci moșul se va răzima pe marginea tejghelii, alb ca varul. Și se va prăbuși pe dușumea — poate pentru veșnicie...

Nu!... nu! ... nu mă mai duc la școală! Îmi vînd azi toate cărțile și mantaua și chipiul și mă duc acasă la bătrîn — ca să nu ajungă hîrtiile diriginteluí înaintea mea ... Și voi rămîne acolo să-i ajut moșului la dezghiocatul știuleților de porumb, între bostanii galbeni, pe prispa noastră și în satul notru, unde oamenii se cred pe cuvînt...

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

PETRU COMARNESCU
Cum a copilărit pictorul copiilor 3
Scrieri despre artă 11
Note autobiografice 11
Cum am început să pictez 11
Debutul 12
Cum realizez un tablou 14
Cum e gata un tablou 14
Ce aş dori să pictez 14
Crezul artistic 15
Amintiri din tinereţe 15
Arta şi lumea *(fragmente)* 18
Despre paletă 22
Povestiri 33
Alba Ştrengăriţă 33
Din jurnalul unui copil 37
Gella *(Din scrisorile unui copil)* 40
Silică ăl mic *(Din scrisorile unui copil)* 46
Verişoara Zulnia *(Din carnetul unui licean)* 52
Absenţe nemotivate *(Din însemnările unui licean* 55

Scanned with OKEN Scanner

„Vizitîndu-l odată acasă i-am descoperit un peizaj necunoscut al gingașei lui sensibilități. L-am găsit în atelier, în fața trepiedului de reazăm al șasiului, împresurat de sumedenii de păsăruici multicolore ciripindu-i pe umeri și scule, fiecare în glasul ei de cîmp și pădure; copilele minuscule ale delicatei lui inspirații. Le chema, veneau. Îl cunoșteau ca pe un frate mare. Ele știau că-i zboară sufletul o dată cu ele."

TUDOR ARGHEZI

Scanned with OKEN Scanner